

There may exist in any society a minority of the population which takes the major decisions in the society. [...] According to the classical elitist thesis the minority gains its dominant position by means beyond ordinary election. [...] The dominant minority cannot be controlled by the majority, whatever democratic mechanisms are used.
(Parry 1969:30-31)

Hoofdstuk 5

Macht in weinig handen

Carl Devos

5

Woord vooraf

- Hoofdstuk 1. ***Wat is politiek?***
- Hoofdstuk 2. ***De wetenschap der politiek***
- Hoofdstuk 3. ***Ideologieën***
- Hoofdstuk 4. ***Macht: de 'unique selling proposition' van politiek en politicologie***

Hoofdstuk 5. ***Macht in weinig handen***

- 1 Inleiding: over de studie van elites**
 - 1.1 Studie van elites is de studie van macht en dus de studie van onze samenleving
 - 1.2 Elites zijn niet per se problematisch, politieke elites zijn niet alleen
 - 1.3 België is een elitair politiek systeem
- 2 Elite: oorsprong, beschrijving en criteria**
 - 2.1 Oorsprong
 - 2.2 Beschrijving
 - 2.3 Criteria
- 3 'Rule by all', 'rule by many' of 'rule by the happy few'?**
 - 3.1 En het marxisme dan?
 - 3.2 Het pluralisme
 - 3.3 Het elitisme
 - 3.4 Het (neo)corporatisme
- 4 Hedendaags eliteonderzoek**
- 5 Procesbenadering van politieke rekrutering: Pippa Norris**
- 6 Centrale elementen van het politieke rekruteringsproces**
 - 6.1 Sociale achtergrond
 - 6.2 Motivatie en ambitie
 - 6.3 Kandidatenselectie
- 7 Politieke carrières**
- 8 Uitleiding**

- Hoofdstuk 6. ***Macht in veel handen***
- Hoofdstuk 7. ***Partijen en partijsystemen***
- Hoofdstuk 8. ***Staat en parlement***
- Hoofdstuk 9. ***De regering***
- Hoofdstuk 10. ***Openbaar bestuur***
- Hoofdstuk 11. ***Democratie***
- Hoofdstuk 12. ***Verkiezingen en kiessystemen***
- Hoofdstuk 13. ***De Europese Unie***
- Hoofdstuk 14. ***Internationale politiek***

Vragen

1. **Waarom** is **elites** bestuderen belangrijk?
- 2 **Wat** zijn elites?
- 3 Wat zijn de voornaamste **scholen en auteurs** in de studie van elites?
- 4 Wat is **pluralisme, elitisme** en **neocorporatisme**?
- 5 Wat is politieke **rekrutering**, en hoe verloopt die?
- 6 Hoe verlopen politieke **carrières**?

5

1 Inleiding: over de studie van elites

1.1 Studie van elites is de studie van macht en dus de studie van onze samenleving

Ongelijk verdeelde macht

Over macht bestaat veel politieke en politiek-wetenschappelijke discussie, maar niet over het idee dat macht ongelijk verdeeld is. Alleen al door een taakverdeling beschikken bestuurders over meer macht dan de bestuurden. Vandaar dat sociale wetenschappers zich ook buigen over de vraag: *who governs?* of *who rules?* en over de vraag wie op welke manier, langs welke kanalen in dat groepje van bestuurders raakt. Gaetano **Mosca** (1858-1941) – die een theorie van het elitisme ontwikkelde en de doctrine van de ‘politieke klasse’ introduceerde, en samen met Vilfredo **Pareto** (1848-1923) en Robert **Michels** (1876-1936) een van de drie leden van de *Italian School of Elitists* was – stelde duidelijk, maar te eenvoudig, dat in alle samenlevingen

“[...] *two classes of people appear – a class that rules and a class that is ruled. The first class, always the less numerous, performs all political functions, monopolizes power and enjoys the advantages that power brings, whereas the second, the more numerous class, is directed and controlled by the first.*” (Mosca 1939:50)

Studie van machtsstructuur in een samenleving

De studie van elites is nauw verbonden met de studie van macht, en omgekeerd: het doel van elitestudies is om de **machtsstructuur** in een samenleving te onderzoeken, “[...] to see whether it is in the hands of a cohesive, self-conscious minority, to test whether this is an inevitable or a merely contingent development, and in doing so to illuminate the question of the nature of power”, aldus Geraint **Parry** in zijn overzichtswerk *Political Elites* (Parry 1969:14). Volgens Parry wordt het concept elite door verschillende auteurs zo uiteenlopend verklaard of omschreven en roept het zoveel uiteenlopende gevoelens en kritieken op, dat het onmogelijk is om te beginnen met een definitie van elite (Parry 1969:13). Dat zijn we ondertussen al gewoon, met sleutelbegrippen in de politicologie.

Divers en complex onderzoeksdomein

De studie van elites is een divers en complex onderzoeksdomein: “the inherent vagueness of the concept becomes a major difficulty” als men de term meer precies wil maken en procedures vinden om elites te bestuderen, aldus **Moyser en Wagstaffe** in hun *Research Methods for Elite Studies* (Moyser & Wagstaffe 1987:2, 7). **Vaagheid** is inderdaad een groot gevaar in de studie van elites: als alle samenlevingen en segmenten een elite hebben, dan dreigt dat begrip vrij betekenisloos te worden. Als we het daarentegen goed omschrijven en uitdenken, dan levert de zoektocht naar elites inzichten op over processen en structuren die anders wellicht niet onder de aandacht zouden komen. Het komt er dus op aan om goede onderzoeksvragen te stellen. Een ervan is bijvoorbeeld of het marxistische concept van de heersende klasse – en dus van de fusie van economische, politieke, culturele en andere macht in één groep – klopt. Via de studie van elites verwerven we ook inzichten in de **stratificatie** van de samenleving, in de samenstelling en circulatie van diegenen die ons leiden, en dus in het functioneren van de democratie. De studie van elites is dus de studie van macht (sverdeling) in een samenleving, en dus van die samenleving.

1.2 Elites zijn niet per se problematisch, politieke elites zijn niet alleen

De politieke elite is niet altijd zo machtig

Het bestaan van elites hoeft **niet problematisch** te zijn. In een democratie beschikt een klein deel van het volk over de macht om, in naam van het hele volk, bindende beslissingen voor die hele groep te nemen. De betekenis van democratie ligt dan primair in het feit dat maatschappelijke machtsposities in principe voor iedereen toegankelijk zijn, dat er om macht open gestreden wordt en dat de machtselite verantwoordelijkheid verschuldigd is aan het kiezerskorps. De (democratisch verkozen) tijdelijke politieke elite is evenwel slechts een van de elites die politieke macht uitoefent. Door de **arbeidsverdeling** in een samenleving ontstaan vele verschillende maatschappelijke deelgebieden met elk hun eigen (economische, financiële, culturele, juridische, media-, sport- enz.) deel-elite, waardoor het aantal beleidsmakers vrij groot is. We moeten er ons rekenschap van geven dat we delen van de echte bestuurders niet zien als we ons enkel concentreren op diegenen die ook als zodanig

in de schijnwerpers lopen. De zogenaamde politieke elite is dan misschien wel formeel de besluitvormer, maar is in de praktijk niet altijd zo machtig omdat vele anderen uit het zicht eveneens belangrijke beslissingen nemen.

Concurrentie van niet-verkozenen

Jacobsohn (1998) waarschuwt er ons voor dat we de macht van de officiële politieke elite **niet** mogen **overschatten**. De politieke elite heeft altijd al concurrentie gehad van niet-verkozenen, zoals bedrijfsleiders, wanneer het ging om de verdeling van politieke macht, maar recenter zijn bijvoorbeeld ook de vierde macht (media) en de rechtbanken als belangrijke normerende of regelinstanties verschenen (Huyse 2003). Zo hebben de officiële beroepspolitici hun monopolie inzake politieke macht verloren, gesteld dat ze er ooit over beschikten. Dat betekent blijkbaar niet dat Jacobsohn gelooft dat het volk zelf het bestuur in handen heeft:

“Elections in few, if any, countries determine general societal policies.” (Jacobsohn 1998:170)

We houden zijn nuancering in het achterhoofd als we het hierna over politieke elites hebben.

1.3 België is een elitair politiek systeem

Uitstekend voorbeeld van machtsconcentratie in weinig handen

België, een **particratische** (zie hoofdstuk 7), **neocorporatistische** (cf. *infra*), **federale** (zie hoofdstuk 8) **pacificatiedemocratie** (zie hoofdstuk 11), vormt alvast een uitstekend voorbeeld van de machtsconcentratie in weinig handen. In een pacificatiedemocratie moet de elite de spanningen tussen de levensbeschouwelijke of sociaal-economische segmenten op een vreedzame wijze regelen, in overkoepelende contacten tussen de leiders van deelgroepen worden compromissen gesloten die nadien door de achterban gerespecteerd moeten worden. Voor Witte, Craeybeckx en Meynen bekleeden ze uit hoofde van deze functie

“meestal strategische posities in de zuilorganisaties, in de verzuilde openbare instellingen en overheidsdiensten en zijn ze vooral te vinden in de topbesturen en partijen. Om achter de schermen doeltreffend te kunnen opereren, eiste deze elite bovendien een grote mate

van vrijheid van manoeuvreren op, zodat de volgzzaamheid van de zuil- en partijgenoten zeer belangrijk werd. Er heeft dan ook een verregaande delegatie van macht plaatsgehad, waardoor een zekere politieke passiviteit van de kant van de burgers het verschijnsel begeleidt. Het regeren met wederzijdse toestemming heeft tevens tot gevolg dat de contacten tussen de elites onderling vrij hecht zijn en gebaseerd op wederzijds vertrouwen. Zakelijkheid, gematigdheid, pragmatisme en tactische discretie behoren tot hun hoofdeigenschappen.” (Witte, Craeybeckx & Meynen 1997:403)

Kortom, in België is er volgens deze auteurs zeker sprake van een politieke elite, waardoor de studie van elites meteen een vruchtbare onderzoeksactiviteit is om de Belgische politiek beter te begrijpen.

Van abstract naar concreet en van breed naar eng

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe elites ons (moeten) regeren. We zullen deze vraag vanuit twee verschillende invalshoeken beantwoorden. In het eerste deel komen **theoretisch-filosofische**, vaak **normatieve** beschouwingen over elites aan bod. Daarin wordt dieper ingegaan op het elitebegrip als zodanig en worden de grondleggers en belangrijkste denkers over elites besproken, op basis van de ‘school’ waartoe ze behoren: pluralisme, elitisme of (neo)corporatisme. In het tweede deel van dit hoofdstuk verlaten we deze in hoofdzaak abstracte elitestudies en richten we ons op meer **concreet en actueel eliteonderzoek**. Daar wordt de vraag ‘wie zijn de politieke elites?’ concreter en in hoofdzaak beschrijvend beantwoord op basis van het parcours naar de macht dat ze afleggen, vertrekkende van hun achtergrond en politieke socialisatie, over hun rekrutering en kandidatenselectie, tot het verloop van hun politieke carrière. In het **eerste**, theoretische luik van dit hoofdstuk wordt ‘elite’ vaak in brede zin gebruikt: de focus ligt op de politieke elite, maar we nemen ook andere maatschappelijke elites in beschouwing. In het **tweede** deel hebben we het enkel over de politieke elite die via verkiezingen naar de macht wordt geleid.

2 Elite: oorsprong, beschrijving en criteria

Het onderzoek over elites is sinds de jaren 1970 weer belangrijker geworden. Tijdens de halve eeuw tussen 1925 en 1975 was het al bij al heel rustig wat de studie van elites betreft. Field en Higley noemen deze periode “the **eclipse** of the elitist paradigm” (Field & Higley 1980:4). De late 19de en het begin van de 20ste eeuw wordt door sommigen gezien als het gouden tijdperk voor de studie van elites. Nadien “the vogue and weight of research shifted towards other paradigms, and especially towards the study of mass populations following the invention of the sample survey and opinion polling in the 1930s” (Moysers & Wagstaffe 1987:5). Met het behaviorisme en allerlei technologische ontwikkelingen, vooral de opkomst van de computer, verschoof de aandacht naar de studie van grote groepen, bijvoorbeeld via enquêtes.

2.1 Oorsprong

Aandacht niet nieuw

Het woord elite zoals we het hier bedoelen, kwam in het sociale en politieke taalgebruik pas in omloop aan het einde van de 19de eeuw, als verwijzing naar een bijzondere groep (Tromp 2002). Nochtans is de aandacht voor de omvang van de groep bestuurders in politieke systemen niet nieuw. **Aristoteles** wees er al op toen hij zijn onderscheid tussen staatsvormen maakte. Ook **Machiavelli** leverde over machtsconcentratie een historische bijdrage. Het begrip elite is terug te voeren op het Latijnse **eligere** (verkiezen), en verspreide zich in de late 18de eeuw via het Franse *élire* en *élite* (stond in het Frans voor selectie, keuze) in deze betekenis. In de 18de eeuw kreeg het in Frankrijk de betekenis van onderscheid (Carlton 1996). In de 17de eeuw bestond het al als verwijzing naar goederen van hoge kwaliteit, later verwees het naar keurtroepen in het leger of naar de hoogste rangen van de adel.

Volgens T.B. Bottomore (1920-1992) in *De elite in onze maatschappij* (1965) – een vertaling van *Elites and Society* (1964) – stamt het eerste bekende gebruik van ‘elite’ in de Engelse taal uit 1832. Het had toen al betrekking op maatschappelijke groepen. In sociale en politieke geschriften kwam de term pas laat in de 19de eeuw in Europa en pas in de jaren dertig van de 20ste eeuw in Engeland en de VS in gebruik, toen hij verspreid werd

door de klassieke elitetheorieën, in het bijzonder via de geschriften van Vilfredo **Pareto** (1848-1923). Pareto omschreef het begrip op verschillende wijzen.

Nadruk op ongelijke verdeling van talenten

Eerst gaf hij een algemene definitie:

“Stel dat in iedere tak van menselijke activiteit elk individu een cijfer gegeven wordt, dat, als ware het een index, zijn capaciteiten weergeeft op een vrijwel identieke manier als cijfers gegeven worden voor de verschillende examenvakken op school. De allerbeste advocaat krijgt bijvoorbeeld een 10; degene die geen enkele cliënt krijgt, een 1; wij reserveren de nul voor degene die volslagen idioot is. De man die miljoenen heeft verdiend – eerlijk of oneerlijk, dat doet er niet toe – geven wij een 10, hij die duizenden verdiend heeft, een 6. Wie zorgt net uit het armenhuis te blijven, krijgt 1, een nul wordt bewaard voor degene die erin raakt [...] Enzovoorts voor alle takken van menselijke activiteit. Laat ons vervolgens een klasse van mensen samenstellen die allemaal het hoogste cijfer krijgen in hun vak; die klasse geven wij de naam elite.” (Pareto, o.c. in Bottomore 1965:1, 2)

Heersende en niet-heersende elite

Daarmee legt Pareto de nadruk op de ongelijke verdeling van talenten. Het is het uitgangspunt voor zijn definitie van heersende elite, het eigenlijke onderwerp van zijn studie. Hij verdeelt die klasse, de elite, onder in twee andere:

“een heersende elite, bestaande uit lieden die direct of indirect een aanzienlijk deel hebben in het overheidsbeleid, en een niet-heersende elite die de rest omvat [...] Aldus krijgen wij twee bevolkingslagen: een lagere, de non-elite, met wiens mogelijke beleidsinvloed wij ons hier niet bezig houden, vervolgens een hogere, de elite, die onderverdeeld is in een heersende en een niet-heersende elite.” (Pareto, o.c. in Bottomore 1965:1, 2)

Ook Gaetano **Mosca** (1858-1941) stelde dat in alle samenlevingen twee klassen van mensen voorkomen, een heersende en een overheerste klasse (cf. *infra*). Het begrippenapparaat dat Mosca en Pareto ontwikkelden, bevat gemeenschappelijke elementen: in iedere samenleving bestaat er, of moet er bestaan, een minderheid die over de rest van de samenleving regeert. Deze minderheid, de politieke klasse of heersende elite, is samengesteld uit mensen die leidersposities

bezetten en die directe invloed kunnen uitoefenen op de politieke besluitvorming.

'Elite' als instrument voor sociologische en politieke analyse

Het was Pareto die het woord elite voor het eerst gebruikte als een instrument voor sociologische en politieke analyse, namelijk in de betekenis van een kleine en machtige groep. Zijn *Trattato di Sociologica Generale* (1915-1919) – in het Engels vertaald in het vierdelige *The Mind and Society* (1935) – wordt algemeen als de **grondslag** van de moderne elitestudie beschouwd. Veel auteurs uit deze subdiscipline maken gebruik van gedachten van Machiavelli en **Aristoteles**. De laatstgenoemde was de eerste die het belang van omvang, van grootte in de politieke analyse erkende. Hij baseerde zijn onderscheid tussen monarchie en tirannie, aristocratie en oligarchie, en politeia en democratie op de omvang van de groep die bij de uitoefening van politieke macht betrokken was (zie hoofdstuk 11). Van Machiavelli kwam de gedachte dat, ondanks alle constitutionele en wettelijke vormelijkheden van het politieke systeem, er altijd een beperkte aristocratie is die regeert. De invloed van Machiavelli is ook te lezen daar waar de mechanismen van elitevorming of het opereren van elites aan bod komen, bijvoorbeeld in het onderscheid tussen leeuwen en vossen (*cf. infra*), tussen het gebruik van kracht en van list.

2.2 Beschrijving

Diegenen die het best presteren of het meest bedreven zijn

'Elite' heeft een **negatieve connotatie**. Het suggereert ongelijkheid, zelfs een soort superioriteit en lijkt niet te sporen met nobele concepten zoals gelijkheid en rechtvaardigheid. Nochtans is het een **courant begrip** dat in allerlei contexten opduikt. Elk maatschappelijk segment heeft als het ware zijn eigen elite. Zo is deze term in de sport ingeburgerd wanneer we het hebben over eliterenners, de tenniselite of profvoetballers. Ook binnen kunst of politiek – de toppolitici – is er sprake van een elite als de omschrijving van een groep van diegenen die op een bepaald domein het **best presteren**. En wat 'best presteren' dan eigenlijk precies betekent, wordt op verschillende manieren bepaald. De tenniselite wordt gevormd door prestaties op WTA-torndoen, de kunstelite dankt haar positie vaak aan de prijs van de werken die ze verkopen en de

vraag naar exposities. Het gaat hier m.a.w. om diegenen die het meest bedreven zijn in een of andere bedrijvigheid. Die vertolken daarom geen belangrijke rol in politieke aangelegenheden, vandaar het onderscheid tussen niet-politieke en politieke elites.

Relatie tussen elite en niet-elite

Elites zijn er volgens sommigen als het ware '**per definitie**'. In de term zelf ligt de gedachte besloten dat ze over disproportioneel veel macht beschikken. Andere auteurs die over elites schrijven, nuanceren een of beide elementen dan weer: er zijn geen permanente elites, iedereen kan er toe behoren, hun invloed is slechts tijdelijk en voorwaardelijk enz. Bovendien mag het belang van de niet-elite niet vergeten worden. De elite kan een land niet alleen besturen, daarvoor zijn vele handen nodig en ook daarin ligt macht. De relatie tussen de elite en de niet-elite (waaronder de massa) is dus van belang.

Definities

Wat is een elite? De meeste definities zijn relatief eenvoudig. Volgens Lasswell en Kaplan in *Power and Society. A Framework for Political Inquiry* is de elite "those with most power in a group; the mid-elite, those with less power; the mass, least power" (Lasswell & Kaplan 1963:201). Let wel, het onderscheid tussen deze groepen is relatief, want gebaseerd op

“the comparatively greater power in the hands of one group; it is not a distinction between the group having all the power and the group having none. The mere fact that the subject group is organized as such gives it some share in the making of decisions.” (Lasswell & Kaplan 1963:201)

De weinige omschrijvingen van elite verwijzen naar een groep van mensen die een groot deel van de macht binnen een grotere groep uitoefenen.

Syntheseomschrijving

Elite omschrijft een groep mensen die meer dan welke andere geleding een overwegend aandeel heeft in de politieke besluitvorming en maatschappelijke vormgeving, die dus over een disproportioneel groot deel van de macht in een samenleving beschikt om voor die samenleving bindende beslissingen te nemen.

2.3 Criteria

Elite staat soms voor een vrij 'neutrale' of bijna statistische omschrijving, nl. de beste in een bepaald domein, bv. elitesoldaten of eliterenners. Die hoeven niet eens samen een groep te vormen, laat staan dat die een bepaalde opvatting of visie delen. Uiteraard wordt elite hier niet in deze betekenis gebruikt. De elite wordt hier gezien als een groep van mensen met gemeenschappelijke kenmerken die in staat is om macht uit te oefenen over anderen.

De drie (vier) C's

Voor James Meisel (1901-1991), die in *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the Elite* (1958) een studie maakte over Mosca, kan er slechts sprake zijn van een elite als aan de drie C's voldaan is:

1 Group consciousness: de leden ervan zien zichzelf als een groep met een eigen identiteit en eigen belangen;

2 Coherence: ze vertonen op grond van een bewustzijn van gedeelde groepssolidariteit en -verbondenheid een zekere samenhang;

3 Conspiracy: er is eveneens sprake van een wil tot gemeenschappelijk handelen.

Het lidmaatschap van een elite kan dus niet zomaar gelijkgesteld worden met het bekleden van hoogste machtsposities. Indien de kunstelite, bijvoorbeeld, niet over de drie C's beschikt, is ze geen elite in de zin van een groep die macht uitoefent over anderen. In de literatuur wordt doorgaans nog een vierde C toegevoegd.

4 Continuity: de elite moet een zekere continuïteit kennen.

In elk geval is duidelijk dat (politieke) elite, zonder dat er een eensgezinde definitie voor te vinden is, verwijst naar "de sociale gestalte van leidende figuren", aldus Wilfried Dewachter (1992:315).

3 'Rule by all', 'rule by many' of 'rule by the happy few'?

Wie heeft de macht in handen?

De vraag wie macht heeft in een of ander politiek systeem of land – wie m.a.w. de elite is – kent heel uiteenlopende antwoorden, volgens verschillende

benaderingen die steunen op een eigen methodologie en vooral op eigen assumpties. Er zijn in de loop der decennia daaruit verschillende scholen of tradities ontstaan. We beperken ons in wat volgt tot drie belangrijke.

3.1 En het marxisme dan?

De bezittende klasse heeft de macht, zoals blijkt uit de klassenanalyse

Daarbij zullen sommigen meteen opmerken dat het marxisme onterecht ontbreekt. Hoewel het van grote betekenis was. Voor marxisten is het antwoord op de vraag wie de macht in handen heeft relatief eenvoudig: de **bezittende klasse**, of de sociale klasse die de productiemiddelen controleert. In een kapitalistisch systeem is dat de bourgeoisie of de kapitaalbezitters. Het antwoord volgt m.a.w. uit de klassenanalyse. Politieke macht(sverdeling) moet niet bestudeerd worden vanuit een analyse van electorale rechten of institutionele kenmerken, maar vanuit de verdeling van economische macht. Marxisten nemen dus vooral de onmogelijke relatie tussen kapitalisme en democratie in het vizier: de democratische claim van politieke gelijkheid is onverzoenbaar met de sociale ongelijkheid die het kapitalisme onvermijdelijk produceert. Liberale democratie leidt dus niet tot een spreiding van macht, maar tot controle door de bourgeoisie, tot dominantie van een heersende klasse. Het gegeven van de klassenstrijd en het bestaan van een **heersende klasse** maakt een democratische spreiding van macht dus onmogelijk. De macht ligt in handen van enkelen, bij marxisten stevast in die van een heersende economische klasse. Macht is vooral gebaseerd op economische factoren, niet of veel minder op alternatieve bronnen zoals onderwijs, sociale status of politieke connecties.

Klassenstrijd tussen heersende en onderworpen klasse(n)

Het hoeft niet gezegd dat er ook binnen het marxisme meningsverschillen bestaan over elites, zoals over de desintegratie of wissel ervan. Samengevat komt de marxistische visie, ongeacht de vele interne discussiepunten, erop neer dat men in iedere samenleving, behalve de primitieve, twee categorieën mensen kan onderscheiden (Bottomore 1964:14-15): een heersende en één of meer onderworpen klassen. De dominerende positie van de heersende klasse kan worden verklaard

door haar beschikkingmacht over de belangrijkste **productiemiddelen**, haar politieke overheersing door haar greep op het militaire apparaat en op de voortbrenging van ideeën. Door de evolutie van de productieve krachten, o.a. technologische evolutie, is er een voortdurende strijd tussen de heersende en de onderworpen klasse(n). De klassenstrijd in de kapitalistische maatschappij zal eindigen met de overwinning van de arbeidersklasse, die gevolgd zal worden door de opbouw van een klasseloze samenleving.

Kritiek op Marx

De theorie van Karl Marx (1818-1883) was de uitvoerigste en meest systematische die tot op dat moment in de maatschappijwetenschappen ontwikkeld was. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze zoveel kritische reacties en weerleggingen heeft opgeroepen, bijvoorbeeld in de klassieker van Max **Weber** (1864-1920), *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* (1902) over de ontwikkeling van het moderne kapitalisme.

Maar ook **Mosca en Pareto**, die een nieuwe politieke wetenschap wilden opbouwen, formuleerden kritiek op de moderne democratie én op Marx' sociale theorie. Ze zochten een alternatieve woordenschat voor de marxistische terminologie en betwisten het marxistisch elitebegrip, omdat ze vonden dat het ideologisch en niet wetenschappelijk was, omdat ze geloofden in een circulatie van elites die de vorming van een stabiele en gesloten heersende klasse verhindert, en omdat ze de voorspelling van een klasseloze samenleving en het economisch determinisme verwierpen. Dat betekent evenwel niet dat Mosca en Pareto gemakkelijk loskomen van de marxistische concepten. Zo had Mosca het, in zijn verklaring van politieke verandering, over 'maatschappelijke machten' als bron van nieuwe elites en kwam hij dus onbehaaglijk dicht bij Marx. De moeilijkheden die met het begrip heersende elite of politieke klasse samenhangen, zijn duidelijk beschreven door C. Wright **Mills** (1916-1962) in *The Power Elite* (1956), maar ook Mills blijft sukkelen met zijn eigen definitie van elites die hij wil doen verschillen van het concept heersende klasse.

Pluralisme, elitisme en (neo)corporatisme

In elk geval is de betekenis van het marxisme groter dan enkel de eigen ideeën ervan; velen hebben zich afgezet tegen het marxisme en in de formulering van een alternatief ontstonden eigen bijdragen. Belangrijk in het hedendaagse wetenschappelijke debat over de studie van elites zijn de pluralisten, de elitisten en

het (neo)corporatisme. De elitisten, een grotendeels verdwenen stroming, verdienen hier toch hun plaats omwille van hun historisch belang en omdat ze zo duidelijk contrasteren met het populaire pluralisme. We bespreken kort de uitgangspunten van die drie stromingen. Vooral de discussie tussen de eerste twee, die bekendstaat als '**het pluralisme**debat', was binnen de politieke wetenschappen zeer vruchtbaar voor de theorievorming en de verdere ontwikkeling en verfijning van wetenschappelijke methodes (Parry 1969:64-119).

3.2 Het pluralisme

Groepen hebben gelijke kansen en de staat heeft geen voorkeur

Het pluralisme vormt ongetwijfeld een van de meest invloedrijke scholen, invalshoeken of denkwijzen in de politicologie. Pluralisme heeft zowel een **normatieve** (diversiteit is goed) als een **beschrijvende** (theorie over de spreiding van macht) ambitie en vormt een complex begrip. Het 'traditionele pluralisme' stelt dat macht wijd en gelijk verspreid is, het 'nieuwe pluralisme' erkent meer de imperfecties van die machtspreiding, nl. er bestaan geprivilegieerde belangen binnen het raamwerk van de open machtscompetitie. Pluralisme is "a political system in which competing interest groups exert influence over a responsive government" (Hague, Harrop & McCormick 2016:308). De overheid is een arbiter eerder dan een speler, groepen hebben gelijke kansen en de staat heeft geen voorkeur.

Allemaal veronderstellingen die veel kritiek kregen. Mancur **Olson** wees er in *The Logic of Collective Action* (1965, zie hoofdstuk 2) op dat niet alle belangen een ongeveer gelijke plaats aan de onderhandelingstafel hebben. Mensen met diffuse belangen vinden elkaar moeilijker, dan nauwe en georganiseerde belangen. Individuele consumenten, patiënten of studenten hebben minder incentives om zich te verenigen dan het kleinere aantal bedrijven, ziekenhuizen of universiteiten. De incentives om voldoende geïnformeerd te zijn, zijn ook heel verschillend. Pluralisten zullen tegenwerpen dat er ondertussen veel verenigingen van consumenten, patiënten en studenten zijn die een tegengewicht vormen voor de verenigde grote instellingen.

3.2.1 Een antitheorie?

Macht is ongelijk verdeeld, maar tevens verspreid

Daarmee is nog niet voldoende duidelijk wat het pluralisme precies is. En al evenmin in welke mate het een zelfstandige theorie is, eerder dan een **antitheorie**, met name een kritische reactie op en weerlegging van het elitisme. Van pluralisme wordt soms gezegd dat wat het verwerpt, belangrijker is dan wat het poneert. Wat zijn de kenmerken van dit ‘antimodel’, dat uiteraard heel wat interne verscheidenheid kent en nog steeds actueel is (zie bv. Eisfeld 2006)? Macht is gefragmenteerd, ongelijk verdeeld, maar tevens verspreid, dankzij de vrijheid van vereniging en de open concurrentie om aandacht van besluitvormers. Die verspreiding is ook wenselijk (Jordan 1990:295). De VS zouden het dichtst in de buurt komen van een ideaaltypische beschrijving van het pluralisme.

Maatschappelijke differentiatie en specialisatie

We geven hieronder beknopt een vereenvoudigde beschrijving van het pluralisme. De **uitvergroting** dient om de essentie en verschillen met andere benaderingen aan te geven. In essentie komt het (klassieke) pluralisme erop neer dat alle belangengroepen evenveel macht hebben, dat er een **gelijke toegang** is tot en invloed op de politieke besluitvorming, dat er in de politiek naar een democratische balans wordt gezocht en dat de overheid daarom vermijdt om een al te nauwe samenwerking met enkele belangengroepen te hebben (cf. o.a. Kickert, Heffen & Thomassen 2000). Volgens pluralisten klopt de stelling van de concentratie van macht niet, integendeel, macht raakt steeds meer **verspreid**. De geschiedenis van ontwikkelde landen laat immers zien dat die evolueren van homogene naar gedifferentieerde samenlevingen. In tegenstelling tot primitieve samenlevingen – zonder arbeidsverdeling – kenmerkt de moderne samenleving zich door maatschappelijke differentiatie (economie, justitie, administratie, ondernemingen, onderwijs, het leger, media, politiek, gezondheidszorg enz.) en bijbehorende specialisatie. Geen enkele maatschappelijke groep kan alle deelgebieden en functies controleren. Om politieke invloed te hebben, moeten de vele verschillende groepen zich organiseren tot belangenorganisaties:

“in such pluralistic, differentiated societies the management of public affairs tends to be shared between a number of persons and bodies, frequently differing in their values, the sources and methods of their recruitment and their methods of wielding influence. Often they are rivals for influence over society at large.” (Parry 1969:66)

Voor elitisten is de maatschappij één grote **piramide**, voor de pluralisten een reeks van kleinere piramides: leiders zullen in regel specialisten van een specifieke *issue area* zijn. De minderheid met de grootste macht in defensiezaken heeft bijvoorbeeld niets of weinig te vertellen in de sector van de sociale woningbouw. Voor pluralisten zijn welvaart, macht en status drie verschillende zaken, die vaak ook gescheiden van elkaar terug te vinden zijn. Voor elitisten zijn ze cumulatief en zijn welvaart en status vormen van macht.

Groepbenadering

In *Understanding the Political World* verwijst Danziger (2005:234-238) naar deze benadering van elites onder de benaming **the group approach**, zoals die vorm kreeg in het werk van Arthur **Bentley** (1870-1957), die in 1908 *The Process of Government* schreef, David **Truman** (1913-2003) met zijn *The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion* (1951) en Robert Alan **Dahl** (1915-2014), die veel werken schreef, waaronder bijvoorbeeld *A Preface to Democratic Theory* (1956, nieuwe editie in 2006) en *Who Governs? Democracy and Power in an American City* (1961). De groepbenadering gaat ervan uit dat individuen meerdere en elkaar niet versterkende (*nonreinforcing*) lidmaatschappen van verschillende groepen hebben: individuen zijn niet **gestratificeerd** in grote, permanente groepen omdat de aggregatie van mensen die dezelfde gemeenschappelijke identiteit of dezelfde belangen t.a.v. één specifieke politieke inzet delen, niet dezelfde is als de groep die ontstaat t.a.v. andere politieke discussies. Verder gaan de aanhangers van deze school ervan uit dat er vele politieke machtsbronnen zijn en dat politiek bijgevolg de interactie is tussen groepen die elk hun eigen machtsbronnen inzetten.

3.2.2 Elite en de overheid in het pluralisme

Concurrentie zorgt voor evenwicht

Pluralisten stellen dat macht uitgeoefend wordt door verschillende, met elkaar concurrerende groepen zonder **monopolies**:

“in the political system of today, inequalities in political resources remain, but they tend to be non-cumulative. The political system is one of dispersed inequalities.” (Dahl 1961:8-9)

Er is niet één elite, maar vele strijdende elitegroepen die elk een afzonderlijke machtsbasis hebben. Het ontbreekt niemand aan minstens één machtsbron. Geen enkele bron is dominant voor het beïnvloeden van alle belangrijke beslissingen. De term **elite**, als die al door pluralisten gebruikt wordt, betekent dus hoogstens een categorie van toppersonen in een belangengroep of activiteit die de politiek beïnvloedt. Volgens het pluralistische perspectief is de **democratie** een open en competitief systeem. Zeker wanneer, zoals in moderne samenlevingen, de machtsbronnen steeds diverser en gefragmenteerder zijn. Pluralisten geloven dan ook sterk in de capaciteiten van groepen om belangen te verdedigen, alsook in de mogelijkheid van individuen om via het vrije initiatief groepen te vormen om een gemeenschappelijk- (im)materieel-doel te dienen. De **groepsbelangen** worden geacht de expressie te zijn van de belangen van de groepsleden. In het licht van dit optimisme is het ook evident dat besluitvorming het resultaat is van een complex geheel van interacties, overleg en onderhandelingen waarin alle belangen en visies aan bod komen en met elkaar concurreren. Georganiseerde groepen vormen zo het fundament van het politieke systeem: ze zorgen voor belangenarticulatie en -aggregatie.

De analogie met de **vrije markt** is evident: niemand heeft controle over de markt, iedereen ondergaat de wetten ervan, er zijn vele vragers en aanbieders, en ongelijkheden, bijvoorbeeld inzake invloed of macht, zijn niet structureel of blijvend. Het komt er dan voor concurrerende organisaties op aan meer mensen te mobiliseren om zodoende politici ervan te overtuigen andere beslissingen te nemen, waardoor er opnieuw een evenwichtssituatie ontstaat. Concurrentie om de stemmen van de kiezers zorgt voor evenwicht.

De staat als neutrale scheidsrechter die de spelregels bepaalt

Dat laatste vloeit ook voort uit de toenemende institutionele differentiatie in moderne samenlevingen. Binnen elke institutie bestaat een interne **hiërarchie**, en zij die aan de top van elke hiërarchie staan vormen niet allemaal samen één groep, niet één elite. Bovendien bestaat elke hiërarchie binnen een maatschappelijk deelsegment nog uit rivaliserende

groepen, zodat machtsconcentratie in de handen van een elite wel uitgesloten is. De **staat** is een neutrale scheidsrechter die reageert op inputs van concurrerende groepen die macht uitoefenen. De pluralisten menen dat

“the role of government is to manage the interactions within this giant system of interacting groups. Thus public policy is defined as the balance point of the competition among groups on an issue at the time when government makes a policy decision.” (Danziger 2005:235)

De taak van de overheid zou er dan in bestaan om de spelregels te bepalen, een publiek beleid te voeren dat de balans van de posities van alle actieve groepen in termen van hun belangen zoveel mogelijk benadert, teneinde deze evenwichtspunten als beslissingen vast te stellen en te implementeren.

Ongelijkheden versterken elkaar niet, ze compenseren elkaar

Ook de systeemtheorie beschouwt georganiseerde groepen als **poortwachters** aan de ingang van het politieke systeem, die de vele en diverse vragen aan het systeem managen, d.w.z. selecteren en herleiden tot een beheersbaar en gestroomlijnd geheel. Het belang en gemak van groepsvorming suggereert alvast dat de bevolking zodoende **grote inspraak** krijgt in het politieke bestuur. Alle groepen en belangen hebben immers het recht en de mogelijkheid zich te verenigen, zich te organiseren en toegang te krijgen tot de politiek. Bovendien zouden die groepen intern responsief zijn: de top ervan houdt rekening met vragen van de basis. De invloed van dergelijke groepen is afhankelijk van hun omvang en de intensiteit van hun optreden, maar elke groep kan zich volgens het pluralisme op cruciale momenten van de besluitvorming laten horen.

Door deze concurrentie ontstaat een soort van natuurlijk evenwicht tussen alle groepen en hun belangen: er is immers sprake van **countervailing powers**. Omdat bijvoorbeeld consumenten, milieuverenigingen of vakbonden opstaan tegen het bedrijfsleven, ontstaat een soort machtsbalans. De ongelijke verdeling van middelen in een samenleving is door die open strijd niet-cumulatief: ongelijkheden versterken elkaar niet, ze compenseren elkaar. Geld en status versterken elkaar vaak, maar in het electorale proces zijn politieke middelen verspreid, waardoor hun effecten

gecompenseerd worden, aldus de pluralistische these. David Held (1996) omschrijft het standpunt van de klassieke pluralisten m.b.t. ongelijkheid van middelen en machtsbronnen kernachtig als volgt:

“nearly every group has some advantage that can be utilized in the democratic process to make an impact. Since different groups have access to different kinds of resources, the influence of any particular group will generally vary from issue to issue.” (Held 1996:202)

Macht is immers domeinspecifiek, niemand overheerst overal.

3.2.3 Roots van het pluralisme

Het ontstaan van de Verenigde Staten

Macht varieert volgens de pluralisten van thema tot thema, van dossier tot dossier, en niemand heeft voor enige tijd in alle dossiers de macht. De filosofische roots van het pluralisme gaan terug tot John **Locke** (1632-1704) of Charles de **Montesquieu** (1689-1755).

De eerste systematische ontwikkeling is te vinden in de ideeën van *the Father of the Constitution*, James **Madison** (1751-1836), in de *Federalist Papers* over de transformatie van de losse confederatie van Amerikaanse staten (ex-kolonies) tot een federale Verenigde Staten. Madison, de vierde president van de VS tussen 1809 en 1817, schreef als vertegenwoordiger van de staat Virginia samen met Alexander Hamilton (1755-1805) en John Jay (1745-1829) in de *Federalist Papers* – gepubliceerd tussen 1787 en 1789 onder de gezamenlijke naam *Publius*, vormde dit hun bijdrage in de discussie over de *Philadelphia Constitutional Convention* van 1787 – hoe de nieuwe *United States* georganiseerd zouden moeten worden, namelijk via federalisme, bicameralisme en de verdeling van bevoegdheden over de verschillende machten. De nieuwe organisatie van de VS zou in 1789 geratificeerd worden, nadat ook een *Bill of Rights* werd goedgekeurd, met daarin vooral het *Tenth Amendment*, dat stelt dat bevoegdheden die niet aan de federale overheid (‘Washington’) zijn toegewezen, de afzonderlijke staten toekomen. Daarmee is aangegeven hoe belangrijk het pluralisme of pluralistische denken is in de Amerikaanse politiek en staatsopbouw.

Evenwichten en controlemechanismen

Daarin wordt, aldus de theorie, via **checks and balances** gezorgd voor evenwichten en controlemechanismen, omdat ook volgens het pluralisme van Madison ongecontroleerd democratisch functioneren kon leiden tot **majoritarianism** of “the crushing of individual rights and to the expropriation of property in the name of the people” (Heywood 1997:76). Madison wees op de multipliciteit van verschillende belangen in een samenleving en de noodzaak dat alle deelgroepen een politieke stem krijgen. Daarom moeten in het politieke systeem verschillende ingangen of toegangspoorten voor concurrerende groepen bestaan. Vandaar zijn keuze voor federalisme en bicameralisme. Vaak wordt dan ook naar het systeem waarbij verschillende minoriteiten samen zouden heersen, verwezen met de term **Madisonian democracy**.

Het model van Madison kan worden gezien als de eerste systematische ontwikkeling van de principes van het pluralisme. Ook daarin lag een duidelijke normatieve grondslag: democratie moest het eigendomsrecht garanderen waardoor volgens critici het systeem van meerdere minderheden moest verhinderen dat de eigendomloze meerderheid alle politieke macht in handen nam om de bezitters van hun eigendom te ontdoen. Democratie dus als evenwicht via de concurrentie van verschillende belangen. Vandaar ook de utilitaristische grondslag die vaak aan het pluralisme wordt toegeschreven.

3.2.4 Pluralisme in het dagelijks taalgebruik

Verspreiding van macht over verschillende instituties

De term pluralisme wordt in het dagelijkse taalgebruik aangewend om te verwijzen naar het geloof in of de gehechtheid aan diversiteit en multipliciteit. Als descriptieve politieke term verwijst pluralisme veelal naar het bestaan van concurrentie in een meerpartijstelsel en de verspreiding van macht over verschillende instituties (regering, parlement, rechtbanken, controle-instellingen – zoals het Rekenhof –, vrije media enz.). De normatieve basis ervan is dat diversiteit en spreiding gezond en wenselijk zijn, vooral omdat ze de vrijheid dienen en alle belangen aan bod laten komen. In de politicologie verwijst pluralisme dus naar een theorie over de verspreiding van macht in een samenleving. Philippe **Schmitter** (1979:15) omschreef het pluralisme in zijn beroemde definitie als

“een bestel van belangenvertegenwoordiging waarvan de onderdelen georganiseerd zijn in een onbepaald aantal meervoudige, vrijwillige, concurrerende, niet hiërarchisch geordende en zichzelf bepalende groeperingen. Deze groeperingen worden niet bijzonder erkend, gestatueerd, betoelaagd, gesticht of op een andere wijze gecontroleerd (qua selectie van leiders of formulering van hun belangen) door de overheid. Ze oefenen ook geen monopolie uit qua vertegenwoordiging binnen hun respectievelijke beleidsferen.” (o.c. in Dierickx 2001:263)

3.2.5 Bekendste pluralist

Het begrip 'polyarchie'

De bekendste politicoloog die deze theorie heeft uitgedragen, is, zoals reeds gezegd, Robert **Dahl**, met name in zijn reeds aangehaalde *Who Governs? Democracy and Power in an American City* (1961). Hij kwam na een studie van macht in New Haven (Connecticut) tot de conclusie dat, hoewel mensen met politieke privileges en de economisch machtigen meer invloed konden uitoefenen dan gewone burgers, er geen permanente elite was die de politiek kon domineren. De moderne democratie was inderdaad verschillend van die van de klassieke Grieken. Daarom introduceerde hij in *A Preface to Democratic Theory* (1956) de term **polyarchie** (*poly* betekent 'veel', *arkhe* 'macht', dus *rule by many* in plaats van *rule by all*).

In *Democracy and its Critics* (Dahl 1988:233) omschrijft hij de kern van de polyarchie als een systeem waarin de controle over overheidsbeslissingen grondwettelijk berust bij verkozenen; die vreedzaam verkozen worden tijdens frequente, eerlijke en vrije verkiezingen; waarbij er geen dwang heerst en (quasi) alle volwassenen het recht hebben om te gaan stemmen en *to run for office*; om zich m.a.w. ook kandidaat te stellen voor deze verkiezingen. In een dergelijk systeem hebben burgers een effectief afdwingbaar recht op vrije meningsuiting, in het bijzonder op politieke expressie, m.i.v. het recht om de gezagsdragers, het gedrag van de overheid, het heersende politieke, economische en sociale systeem en de dominante ideologie te bekritisseren. Burgers hebben ook recht op alternatieve bronnen van informatie die niet gemonopoliseerd worden door de overheid of enige andere groep. Tot slot hebben burgers ook een effectief afdwingbaar recht om autonome verenigingen te vormen en er lid van te worden, m.i.v. politieke verenigingen zoals politieke

partijen en belangengroepen, die proberen om het beleid te beïnvloeden via concurrentie in verkiezingen en op andere vreedzame methoden.

3.2.6 Kritiek

Geen aanzienlijke theoretische onderbouw

Deze pluralistische visie heeft heel wat kritiek gekregen en ook vandaag wordt de pluralistische these nog onder vuur genomen. Volgens heel wat pluralistische auteurs vechten die critici echter tegen een *strawman*-versie van het pluralisme en vergeten ze daarbij dat de zuivere beschrijving van het pluralisme neerkomt op een

“logical purification of its essential features. [...] Ideal types are measuring rods, or yardsticks, against which to compare observations. But the ideal types are not plucked out of thin air; they are useful precisely because they are abstractions from observations of the real world.” (Cawson 1986:30-31)

Volgens pluralisten – een vrij heterogene groep – gaan critici in de fout als ze stellen dat pluralisten een **egalitaire** samenleving zien: het is niet omdat pluralisten ontkennen dat de samenleving door één elite gedomineerd wordt, dat ze stellen dat iedereen over gelijke macht beschikt: sommige groepen hebben meer macht dan andere, maar de verschillende (machts)groepen vallen niet samen. Deze en andere misvattingen zijn o.a. het gevolg van het feit dat het pluralisme niet kan bogen op een aanzienlijke theoretische onderbouw.

Modificaties

Kritiek op het pluralisme en de onhoudbaarheid van enkele essentiële assumpties ervan gaf aanleiding tot modificaties in het zogenaamde '**neopluralisme**'. Deze stroming blijft trouw aan het pluralisme, maar wil op grond van kritiek van o.a. marxisten en elitisten en recente maatschappelijke ontwikkelingen, nuances aanbrenge. Zo worden moderne westerse democratieën er wel eens als *deformed polyarchies* omschreven omwille van de disproportionele invloed van grote ondernemingen. Een bekende neopluralist is Charles Edward **Lindblom** (°1917), die het in *Politics and Markets* (1977) heeft over de *privileged position* van ondernemingen in hun verhouding met de overheid in de polyarchie. In *The Market System: What It Is, How*

It Works, and What to Make of It (2001) bouwt Lindblom verder op zijn redenering uit 1977 en levert hij als nieuwe pluralist kritiek op het vrijemarktsysteem dat er niet in slaagt om niet-economische waarden efficiënt te verdelen en om sociale rechtvaardigheid te brengen.

3.3 Het elitisme

Algemene wet: elke samenleving wordt door een elite bestuurd

De klassieke elitisten, zoals Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca of Robert Michels (1876-1936), gaan er in hun theorieën van uit dat ze een neutrale, **objectieve** bijdrage leveren tot de politieke wetenschappen. In hun ogen formuleren ze een algemene wet, namelijk dat elke samenleving door een elite bestuurd wordt. Zo omschreef Michels zijn wet van oligarchie als “beyond good and evil”, stelde Pareto dat “we refuse to discuss whether an act is just or unjust, moral or immoral” en gaf Burnham het volgende aan: “I am not concerned [...] with whether the facts indicated by this theory are ‘good’ or ‘bad’, just or unjust, desirable or undesirable – but simply with whether the theory is true or false on the basis of the evidence now at our disposal” (Burnham, o.c. in Parry 1969:22).

Macht is cumulatief

Elitisten gaan er, in tegenstelling tot pluralisten, van uit dat een beperkte groep **continu** over macht beschikt, maar verwijzen daarvoor in tegenstelling tot marxisten niet uitsluitend of vooral naar een sociaal-economische groep, met name de kapitaaleigenaars. Die kunnen zeker een onderdeel van de elite vormen, maar er zijn ook andere elites denkbaar, bijvoorbeeld de top van de administratie of van politieke partijen. Deze theorieën ontstonden veelal vanuit de kritiek op egalitaire ideeën over democratie, in het bijzonder het socialisme. Volgens deze theoretici is democratie niet meer dan een illusie en is het ontstaan van een dominante elite **onvermijdelijk**. De kern van de elitistische doctrine is volgens Parry

“that there may exist in any society a minority of the population which takes the major decisions in the society. [...] According to the classical elitist thesis the minority gains its dominant position by means beyond ordinary election. [...] The dominant minority

cannot be controlled by the majority, whatever democratic mechanisms are used.” (Parry 1969:30-31)

Voor elitisten is macht cumulatief.

3.3.1 Geen theorie van het elitisme

Paradigma: het determinerende belang van elites

Het is onjuist om over een ‘theorie van het elitisme’ te spreken. Het gaat eerder om een **paradigma**: zoals we in hoofdstuk twee aangaven, is dat een specifieke intellectuele kijk op de wereld. Het belangrijkste verschil tussen een paradigma en een theorie is dat het geheel van onderling verbonden concepten in een paradigma minder rigoureuus gespecificeerd is en daarom minder productief is voor het formuleren van toetsbare hypothesen.

De klassieke elitisten zetten zich af tegen het marxistische uitgangspunt dat alle belangrijke maatschappelijke veranderingen bepaald werden door de verhoudingen tussen antagonistische klassen. Daarbij gaven marxisten weinig autonomie aan de politiek. Bij hen was alles immers economie, terwijl de elitisten alle **autonomie aan de politiek** gaven. Beide paradigma’s volgen dus categorische, maar tegengestelde uitgangspunten. Deze categorische uitgangspunten van de klassieke elitisten hebben andere auteurs aangezet tot een meer genuanceerde omschrijving. De elitisten leverden geen afgewerkte, toetsbare theorieën of werkbare methoden af, maar voedden wel het debat over democratie en elite door hun inspirerende vragen en stellingen.

Belangrijkste auteurs

Zoals gezegd staat het elitisme niet voor een netjes afgebakende school waarbinnen alle auteurs veel delen, maar om een vrij diverse verzameling van auteurs die enkel een paar algemene uitgangspunten gemeen hebben. Om die verzameling beter te begrijpen moeten we enkele afzonderlijke elementen van wat dichterbij bekijken. We beperken ons tot een **korte kennismaking** met enkele van de belangrijkste auteurs.

3.3.2 Vilfredo Pareto

De acties van de 'governing elites' zijn doorslaggevend voor de aard en de ontwikkeling van de hele maatschappij

Voor Pareto is de geschiedenis een **kerkhof van aristocratieën**. Historische verandering is het gevolg van de opkomst van elites en het verdwijnen van andere. Pareto definieerde elites aanvankelijk als groepen die aan de top van verschillende sociale hiërarchieën stonden, omdat ze beschouwd werden als de besten in hun domein. Hier ligt het begrip elite dicht bij de oorspronkelijke betekenis ervan.

Pareto ging een stap verder toen hij het concept **governing elites** introduceerde. Schaakgrootmeesters vormen de elite van de schakers, maar de algemeen maatschappelijke politieke betekenis van de gemeenschap van schakers is eerder beperkt. Een *governing elite* is dan ook een elite waarvan het handelen bepalend is voor de ontwikkeling van de hele maatschappij. Een *governing elite* moet niet noodzakelijk voortkomen uit een of andere specifieke elite. Lidmaatschap van een *governing elite* hangt sterk af van specifieke kenmerken en vaardigheden die al dan niet terug te vinden zijn in andere elites. Zo moet een *governing elite* de kwaliteiten van Machiavelli – macht en list – bezitten.

'Governing elites' vs. 'non-governing elites'

Pareto maakt een onderscheid tussen *governing elites* en **non-governing elites**. De acties van de eerstgenoemde zijn doorslaggevend voor de aard en de ontwikkeling van de hele maatschappij. Ze besturen de samenleving omdat ze over een van Machiavelli's belangrijkste politieke vaardigheden beschikken. Wanneer een *governing elite* macht uitoefent op basis van dwang en onderwerping, worden haar leden leeuwen genoemd. Als het besturen gebeurt op basis van deskundigheid, list, pragmatisme en instemming, worden haar leden vossen genoemd. Volgens Pareto hangt sociale verandering af van de veranderende balans tussen leeuwen en vossen in de *governing elites* en uiteindelijk in de vervanging van de ene elite door de andere. Het concept *governing elites* komt overeen met Mosca's *political class*.

Pareto definieert een **elite** (*aristocrazia*) als een groep mensen die het hoogst scoren op een schaal die een bepaalde sociale waarde (macht, rijkdom, kennis) meet, waarbij hij zich vooral concentreert op politieke macht en economische rijkdom. Pareto is ook bekend van het '**Pareto-optimum**' (een dusdanige

verdeling van middelen dat niemand er op vooruit kan gaan zonder dat iemand anders er op achteruit gaat) en van het '**Pareto-principe**': hij constateerde dat 20% van de bevolking 80% van het vermogen in Italië bezat, deze 80-20-regel is later nog op veel andere zaken toegepast.

3.3.3 Gaetano Mosca

De grootmeester van de elitetheorie wees de democratie af

Gaetano Mosca gaf zijn theorie finaal vorm in zijn hoofdwerk *Elementi di scienza politica* uit 1896. Over de leer en het leven van deze grootmeester van de elitetheorie publiceerde de Milanese politicoloog Ettore Albertoni een boeiend en toegankelijk overzichtswerk: *Mosca and the Theory of Elitism* (1987). De premisse waarop **Mosca** zijn hele werk baseerde, formuleerde hij in zijn *Sulla Teorica dei governi e sul governo parlamentare*:

“*In all societies established on a normal basis in which there exists what is called a government, as well as the fact that its authority is exercised in the name of the whole population or a dominant aristocracy or a single monarch [...] we repeatedly discover a further fact: that the rulers, those who hold and exercise state power, are always a minority, and that below them lies a numerous class of people who never participate in real terms in government and are subject to the will of the former, we may call them the ruled.*” (Mosca 1884, o.c. in Albertoni 1987:12)

Mosca wees de democratie af. Over de vertegenwoordigende democratie maakt hij zich weinig illusies:

“*When we say that the voters 'choose' their representative, we are using a language that is very inexact. The truth is that the representative has himself elected by the voters, and, if that phrase should seem too inflexible and too harsh to fit some cases, we might qualify it by saying that his friends have him elected.*” (Mosca 1939:154)

Voor Mosca bestaan elites omdat kleine groepen altijd in het voordeel zijn t.o.v. grote, wegens lagere organisatiekosten. Kleine groepen zijn gemakkelijker in staat om de drie C's te bereiken: groepsbewustzijn (*group consciousness*), sociale integratie (*coherence*) en eenheid van actie (*conspiracy*, cf. paragraaf 2.3).

De 'politieke klasse', een georganiseerde minderheid die regels oplegt aan de ongeorganiseerde meerderheid

Mosca heeft het over de **politieke klasse** – zijn begrip dat een equivalent is van Pareto's *governing elite* –, die hij voorstelt als een georganiseerde minderheid die regels oplegt aan de ongeorganiseerde meerderheid, de massa die zich niet voldoende kan organiseren, waardoor ze nooit een minderheid kan controleren. Vandaar dat democratie een mythe is. **Organisatie** is dus het codewoord:

“Onvermijdelijk is de overheersing van een ongeorganiseerde meerderheid door een, aan één enkele impuls gehoor gevende, georganiseerde minderheid. Het binnen de meerderheid geïsoleerd geplaatste individu, dat tegenover de totaliteit van de georganiseerde minderheid alleen staat, kan aan de macht van de laatste geen weerstand bieden. Tezelfdertijd is de minderheid georganiseerd juist omdat zij minderheid is. [...] Leden van een regerende minderheid hebben in de regel één of andere eigenschap, concreet of blijkbaar aanwezig, die hoog in aanzien staat en van grote invloed is in de maatschappij waarin zij leven.” (Bottomore 1965:3)

De georganiseerde minderheid baseert haar machtspositie ook op een zekere rechtvaardiging in de ogen van de massa, een motivatie die aansluit bij de opvattingen die in die massa leven en die kan bestaan uit een politieke formule, een morele of een juridische verantwoording. Die zijn afhankelijk van tijd en ruimte.

Gebrek aan uitgebreid analysekader

Zijn concept 'politieke klasse' verschilt van het concept '**heersende klasse**'. Die laatste bestaat uit alle heersende minderheden uit de politieke, economische, sociale, religieuze, intellectuele, militaire, bureaucratiese enz. wereld. De politieke klasse is dan een ondersoort van de heersende klasse, namelijk die sectie van de heersende klasse van wie het de plicht is om macht uit te oefenen. Over Mosca schrijven Field en Higley in hun standaardwerk over elitisme dat deze auteur

“stressed the somewhat ambiguous point that those who rule are always a small minority in any society regardless of its formal organization. He commented in length, in a generally cultivated and liberal fashion, on a wide variety of historical polities, but he did not develop a formal system of analysis.” (Field & Higley 1980:2)

Het gebrek aan een uitgebreid analysekader maakt dat de uiteenzetting van Mosca vaak algemeen blijft. Hij wijst af en toe op de intellectuele en zedelijke kwaliteiten van de leden van de elite, maar kent geen overwegend belang toe aan psychologische eigenschappen, o.a. omdat die vaak door sociale omstandigheden worden voortgebracht. Hij verwijst daarentegen naar de opkomst van nieuwe maatschappelijke belangen en idealen. Hij beseft hiermee in de buurt van Marx te komen en legt daarom de nadruk op de grenzen van de economische interpretatie van de geschiedenis en op de invloed die waarden en religieuze denkbeelden op sociale veranderingen hebben:

“Wat wij zien is dat, zodra er een verschuiving optreedt in het evenwicht van politieke machten [...] ook de wijze waarop de heersende klasse is samengesteld verandert. Als zich een nieuwe vermogensbron in een samenleving ontwikkelt, als het praktisch nut van kennis toeneemt, als een oude godsdienst in verval geraakt of een nieuwe wordt geboren, als zich een nieuwe ideeënstroom gaat verspreiden, dan treden gelijktijdig verrijkende ontwrichtingen op in de heersende klasse.” (Bottomore 1965:40)

3.3.4 Robert Michels

Meest 'wetenschappelijk uitgewerkte' van alle elitetheorieën

De socioloog Robert Michels (1876-1936) was volgens Parry (1969:19) “a disciple of Mosca and friend of Max Weber”. Hij nam enkele redeneringen van Mosca over en ontwikkelde ze verder. Michels was een revolutionaire syndicalist die weinig waardering kon opbrengen voor de koers van de SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands), toen de voornaamste sociaaldemocratische partij. Michels' methode was wellicht de meest '**wetenschappelijk** uitgewerkte' van alle elitetheorieën. Maar dat betekent niet dat ze naar hedendaagse normen volstaat. Zijn theorie is veel preciezer en meer uitgewerkt dan die van Pareto of Mosca. Michels' bekendste boek is *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* (origineel uit 1911, in 1915 in het Engels vertaald).

De 'ijzeren wet van de oligarchie': elke organisatie produceert haar eigen elite

Michels betoogt net als Mosca dat de macht van een elite berust op het vermogen tot **organisatie**. Volgens Michels produceert elke organisatie haar eigen elite,

de fameuze ‘ijzeren wet van de oligarchie’. Michels heeft nooit een precieze definitie of omschrijving van deze wet geformuleerd:

“*Wer Organization sagt, sagt Tendenz zur Oligarchie. Im Wesen der Organisation liegt ein tief aristokratischer Zug. Die Maschinerie der Organisation ruft, indem sie eine solide Struktur schafft, in der organisierten Masse schwerwiegende Veränderungen hervor. Sie kehrt das Verhältnis des Führers zur Masse in sein Gegenteil um. Die Organisation vollendet entscheidend die Zerteilung jeder Partei bzw. Gewerkschaft in eine anführende Minorität und eine geführte Majorität.*” (Michels 1925:33)

Om zijn ‘ijzeren wet’ te bewijzen, deed hij onderzoek naar vooroorlogse socialistische partijen en vakbonden. Die zouden democratisch georganiseerd moeten zijn, met ledeninspraak. Ze vonden gelijkheid en democratie heel belangrijk. Officieel voerden de leiders van de partij er de wil van de leden door; via regelmatige verkiezingen wou men waken over gelijkheid en democratie. Partijdemocratie als het georganiseerd wantrouwen van de leden t.a.v. de leiders. Als zelfs in deze partijen en vakorganisaties een elite, een oligarchie zou ontstaan, dan was daarmee de juistheid van de ijzeren wet aangetoond. Waarom ontstond dat onvermijdelijke proces van **oligarchisering**? Michels gaf geen bevredigend antwoord.

Oorzaken voor het onvermijdelijke proces van oligarchisering

Hij zag verschillende **oorzaken**: individueel-psychologische, organisatorische en massapsychologische. De organisatorische krijgen de grootste nadruk. Door de aard van een organisatie komt zoveel macht en invloed aan de leiders toe (centralisering is onvermijdelijk), dat het voor leden onmogelijk wordt om hen afdoende te controleren. Naarmate een organisatie groeit, neemt ook de interne arbeidsverdeling (specialisering, bureaucratisering, routinisering, Peterprincipe² enz.) toe, en dus de noodzaak voor specifieke deskundigheid en expertise. Er moet coördinatie van acties zijn, de partijlijn moet worden uitgetekend en bewaakt, de troepen moeten worden gemobiliseerd, informatie moet worden doorgestuurd en lidgelden moeten worden opgehaald enz. Daarvoor is leiderschap technisch onmisbaar. Dat levert de leiders o.a. een informatievoorsprong op. En macht zoekt macht: de leiders krijgen er nooit genoeg van. Behalve interne

zijn er ook externe verklaringen: partijen en vakbonden zijn strijdorganisaties, wat een slagvaardige leiding vereist, die op zich onvermijdelijk een grotere handelingsvrijheid t.o.v. de aanhangers impliceert.

Behalve organisatorische en structurele verklaringen vermeldt Michels ook psychologische krachten, grotendeels van negatieve aard. Volgens Michels staat de meerderheid apathisch t.o.v. politieke kwesties: de meerderheid weet er ook heel weinig van af en vormt daarom geen tegengewicht. De ijzeren wet geldt volgens Michels voor alle organisaties, zelfs voor de staat. **Democratie** is daarom een illusie, ondanks alle kiesrechten en democratische inspraak. Volgens Michels kan de concurrentie tussen deelelites een zekere vorm van indirecte invloed van de massa toelaten van wiens steun de deelelites afhankelijk zijn. Maar deze democratische tendens kan de oligarchisering niet tegengaan. Zoals bij Mosca maakt het elitisme ook bij Michels een compromis met het pluralisme, namelijk democratie als de concurrentie tussen oligarchieën.

3.3.5 James Burnham

Tussen klassiek en modern elitisme

James Burnham (1905-1988) en Charles Wright Mills (1916-1962) worden soms tot de klassieke elitetheoretici gerekend. Voor anderen zijn ze al de eerste uithangborden van het moderne elitisme, dat in tegenstelling tot het klassieke elitisme wel gebruikmaakte van systematische empirische analyses. Ze aanvaardden de klassieke polemische uitgangspunten niet en probeerden vanuit een ‘linkser’ positie inzichten van de klassieke elitisten aan andere (ook marxistische) te koppelen en daaruit een eigen theorie te maken.

De ‘managerial revolution’: eigendom als machtsbron vervangen door beheer

Van James Burnham verscheen in 1941 *The Managerial Revolution*. Onmiddellijk daarna schreef hij *The Machiavellians* (1943), waarmee hij deze term meteen heel wat bekendheid gaf. Het principe van zijn theorie van **managerial revolution** was eerder reeds uiteengezet door T. Veblen (1857-1929) in *The Engineers and the Price System* (1921), maar Burnham werkte de theorie wat meer uit. Volgens Burnham wordt eigendom als machtsbron vervangen door **beheer**: het feitelijke beheer van ondernemingen ligt in vele handen, ook in die van niet-eigenaars, bij de managers. Privébezit wordt zodoende slechts één basis voor de beschikking over de productiemiddelen. Controle in

de economische sfeer bestaat uit macht om de toegang tot productiemiddelen te bepalen en om bij de verdeling van de opbrengsten van hun gebruik een bevoordeelde positie in te nemen. Onder het kapitalisme was de bourgeoisie de heersende klasse omdat ze juridisch én feitelijk de productiemiddelen bezat. De bourgeoisie kon anderen toegang tot de productiemiddelen ontzeggen, waardoor ze disproportioneel van de opbrengst kon genieten. Maar zoals bij de overgang van feodalisme naar kapitalisme zag Burnham ook het kapitalisme in overgang, in verval zelfs. Volgens Burnham maakten we ten tijde van zijn publicaties een overgang mee van het kapitalisme – overheersing door industriëlen en bankiers en door bepaalde geloofsovertuigingen en ideologieën – naar de zogenaamde **managerial society**.

De managers als nieuwe dominante klasse (na de bourgeoisie): van bezitten naar beslissen

De bourgeoisie verliest de feitelijke beschikkingsmacht van de productiemiddelen, maar wordt niet vervangen door een socialistische samenleving. Er vormt zich een nieuwe dominante klasse: de **managers**. Burnham maakt binnen de managers een onderscheid tussen de geleerden en technologen enerzijds, en de leiders en coördinatoren van het productieproces anderzijds. Die laatsten zijn de managers bij uitstek: het zijn de topfiguren of ondernemingshoofden uit het zakenleven. Zij bezitten daarom geen eigendom, maar beslissen er wel over. Volgens Burnham nemen de industriële leiders de economische macht over die vroeger bij de eigenaars berustte en zodoende over het hele maatschappelijke systeem. Volgens Burnham zal de individualistische ideologie van het kapitalisme vervangen worden door een **managerialist ideologie**. De managers zouden hun evenknie in de **politiek** vinden, waar politici macht verliezen aan ambtelijke niveaus, die het beleid feitelijk in handen hebben.

Burnham baseert zijn theorie duidelijk op elitistische uitgangspunten, namelijk dat politiek altijd een strijd is tussen groepen om macht en status, en dat in alle gemeenschappen een kleine groep de besluitvorming onvermijdelijk zal controleren. **Sociale veranderingen** zijn dan het resultaat van een verschuiving in de samenstelling van de elite. Het marxisme komt bij Burnham tot uiting in de grondslag van de macht, namelijk de controle over de belangrijkste productiemiddelen die aan een groep een dominante positie geven. Dat betekent niet dat volgens Burnham de *managerial revolution* het einde betekent van de

democratie. Zodra het regime van bestuurders gevestigd is, ziet Burnham een nieuw soort democratie ontstaan, in het belang van die nieuwe elite die zo te weten komt wat er onder de bevolking leeft.

3.3.6 Charles W. Mills

De 'power elite' (machtselite) staat aan de top van de belangrijkste (niet alleen politieke) organisaties

Charles Wright Mills schreef met *White Collar. The American Middle Classes* (1951) en *The Power Elite* (1956) bestsellers, zowel in de Verenigde Staten als in de voormalige Sovjet-Unie. De betekenis van Mills is dat hij het antimarxisme verlaat en streeft naar integratie van verschillende benaderingen. Bij Mills gaat het om **power elite**, zoals het bij Pareto om *governing elite* en bij Mosca om *politieke klasse* ging. Het gebruik van *power elite* wijst er volgens Mills op dat politieke macht verder gaat dan de instituties van de regering en dat een elite verschilt van een klasse. De kern van een *power elite* is uiteraard de kleine politieke elite die we vinden in de bestuursinstellingen van de staat, maar deze *power elite* bestaat ook uit mensen die aan de top van andere instituties staan, zoals economische en militaire elites. Na Mills namen andere auteurs ook de top van de kerk, van de media of van rechtbanken in de *power elite* op. Mills omschrijft de machtselite in termen van machtsmiddelen, namelijk als diegenen die de commandoposten in de belangrijkste organisaties van onze samenleving bezetten. Hij verwierp het marxistische begrip '**heersende klasse**' omdat het accent daardoor te veel op het economische viel en meteen een bepaalde groep per definitie als machtshebbers wordt gezien. Mills vond het begrip heersende klasse niet adequaat om de mechanismen van de macht te doorgronden. Voor Mills was heersen een politiek en klasse een economisch begrip, dus was heersende klasse een samenvoeging van twee analyseniveaus. Connecties tussen beide waren voor Mills een empirisch probleem.

Het militair-industriële complex (MIC)

Zijn *power elite* bestaat uit een groep mensen die cruciale posities, strategische commandoposten bekleden die het hen mogelijk maken

“to transcend the ordinary environments of ordinary men and women; they are in positions to make decisions having major consequences. Whether they do or do not make such decisions is less important than the

fact that they occupy such pivotal positions [...]. Nowhere in America is there as great a 'class consciousness' as among the elite, nowhere is it organized as effectively as among the power elite." (Mills 1956:277-278, 283)

Mills was een van de bekendste auteurs die schreven over het zogenaamde **MIC**, het militair-industriële complex. Het concept MIC, dat doorgaans betrekking heeft op de VS, verwijst naar veronderstelde en verdachte preferentiële relaties tussen toppolitici, de top van het leger en de (wapen)-'industrie'. Door die relaties zouden politici grote bestellingen van het leger bij enkele ondernemingen steunen, een driehoeksrelatie die tot grotere defensiebudgetten leidt. Het MIC wijst op een krachtige lobby door vertegenwoordigers van de militaire industrie en intense persoonlijke contacten tussen het leger, de wapenindustrie en de politieke elite. Die laatste hebben vaak ook persoonlijke belangen in de wapenindustrie. Het archetype voor Mills was president (1953-1961) Dwight D. **Eisenhower** (1890-1969), die verhuisde van de top van het leger naar het hoofd van *Columbia University* en nadien naar de top van de politieke hiërarchie. In zijn afscheidsspeech in januari 1961 verwees Eisenhower zelf naar het MIC:

“*This conjunction of an immense military establishment and a large arms industry is new in the American experience. The total influence – economic, political, even spiritual – is felt in every city, every statehouse, every office of the federal government. We recognize the imperative need for this development. Yet we must not fail to comprehend its grave implications. Our toil, resources and livelihood are all involved; so is the very structure of our society. In the councils of government, we must guard against the acquisition of unwarranted influence, whether sought or unsought, by the military-industrial complex. The potential for the disastrous rise of misplaced power exists and will persist. We must never let the weight of this combination endanger our liberties or democratic processes.*”

Sociale homogeniteit en eenheid van besluitvorming

Een machtselite bestaat wanneer de leiders van verschillende strategische instituties – in het bijzonder op het politieke, militaire en economische domein – gecombineerd worden in een groep die beschikt over de drie C's. De mensen uit deze geïntegreerde groep zullen vooral uit dominante economische klassen komen, aldus Mills, waardoor het in de buurt komt

van de marxistische heersende klasse. Volgens Mills is **sociale homogeniteit** een van de kernpunten van de eenheid van de elite:

“*Insofar as the power elite is composed of men of similar origin and education, insofar as their careers and their styles of life are similar, there are psychological and social bases for their unity, resting upon the fact that they are of similar social type and leading to the fact of their easy intermingling.*” (Mills 1956:19)

De machtselite is volgens Mills pas na de Tweede Wereldoorlog ontstaan omdat de toppen van politieke, economische en militaire kringen in de VS naar elkaar zijn toegegroeid en zelfs overlaptten. Zo ontstond een eenheid van besluitvorming die niet eens expliciet georganiseerd moet worden. Het middenniveau en de basis van de Amerikaanse samenleving kan **geen tegenmacht** vormen, is politiek versnipperd, is een passieve entiteit. Er zijn geen autonome organisaties die lagere niveaus verbinden met het politieke topniveau waar beslissingen genomen worden, er is geen keuze meer uit alternatieve programma's. Daarmee leverde Mills een stevige kritiek op de pluralistische theorieën over macht, de in die jaren in de VS dominante benadering van macht en democratie. Ook zijn elitestudie gaat evenwel gebukt onder heel wat methodologische bezwaren. Wat te bewijzen valt, wordt zeer vroeg als conclusie opgevoerd en het empirisch materiaal moet vooral als illustratie dienen, niet als bewijs. Zijn werk werd fel bekritiseerd, zowel door marxisten als door pluralisten.

3.3.7 Neo-elitisme

Samenspel van keuzes van de elite en voorkeuren van de niet-elite

Lowell **Field** en John **Higley** ondernamen in *Elitism* (1980) een boeiende poging om een modernere versie van het elitisme te formuleren. Ze hebben het over “restating the elitist paradigm by markedly reducing the determinacy that Mosca, Pareto and Michels assigned to it” (Field & Higley 1980:19). Volgens deze herformulering hebben elites altijd de steun nodig van

“*non-elite groupings. Second, it portrays elites as basically limited by the appeals that they must make for non-elite support. It presumes that the political arguments of elites must generally conform to the orientations and attitudes of the non-elites to whom*

they are addressed. Third, our paradigm holds that non-elites' general orientations towards the social and political world are determined by the 'level' of socioeconomic development that a society has attained. That is, different levels of development create different configurations of non-elite orientations, and these limit the themes and arguments that elites may use in their appeals for support. [...] Finally, our paradigm holds that non-elite orientations are only manifested in very general opinion tendencies. Hence the detailed treatment of political questions is largely left to elite choice." (Field & Higley 1980:19-20)

Deze auteurs zien dus een **samenspel** van keuzes van de elite en voorkeuren van de niet-elite.

Auteurs die binnen het elitistische paradigma werken, gaan uit van de (vast)stelling dat een beperkte groep, een elite, de macht in handen heeft. Het normatieve elitisme stelt dat het alvast zo zou moeten zijn. Vandaag is er binnen de literatuur over elites sprake van **neo-elitisme**: "it combines the essentially electoral participation of the governed with the need for ruling minority groups to be formed and maintained as effective centres of power and decision making." Neo-elitisme verzoent "the minority foundation of power with the values of liberal and pluralist democracy in its new mass dimension" (Albertoni 1987:145, 162). Hierin wordt het bestaan van heersende elites verzoend met de electorale participatie van de bestuurden. Field en Higley (1980) zijn daar een mooi voorbeeld van.

3.3.8 Joseph Schumpeter

Competitief elitisme (in de naoorlogse samenleving)

Volgens sommige elitisten was de elite een hecht blok met gelijklopende of identieke belangen, voor anderen was er dan weer sprake van competitief elitisme. Voor dat laatste wordt soms verwezen naar de Oostenrijkse econoom, welbekend omwille van zijn 'creatieve destructie', Joseph Schumpeter (1883-1950). Die beschreef een **'realistisch' model van democratie** in *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942). Dit boek, in het bijzonder het vierde deel daarvan, had een bijzonder grote invloed op het naoorlogse denken over democratie. Schumpeter bekritiseert de klassieke leer van democratie en concepten als 'volkswil' of 'het algemeen belang' en spreekt de gedachte tegen dat het volk zelf zijn zaken kan regelen. Volgens Albertoni is de bijdrage van Schumpeter

“the most complete and convincing modern formulation of elitism. [...] Schumpeter's elitism consists of a combination of the classic democratic representative regime, a clearly defined system of freedoms and the greatest possible circulation of elites.” (Schumpeter 1987:160-161)

Volgens Albertoni leverde Schumpeter de conceptuele tools van het neo-elitisme, een paradigma dat in een heel andere context opstond, namelijk die van de naoorlogse samenlevingen. Dat was een heel andere omgeving dan die waarin de klassieke elitisten hun werken schreven.

Excessieve inspraak is gevaarlijk

Schumpeter had nogal wat kritiek op te participatienistische vormen van democratie, zoals die bijvoorbeeld door Jean-Jacques **Rousseau** (1712-1778) of John Stuart **Mill** (1806-1873) naar voren geschoven waren. Een excessieve inspraak voor de *demos* kon volgens Schumpeter **gevaarlijk** zijn. De meeste burgers zijn volgens Schumpeter niet in staat om redelijk na te denken over politieke kwesties, enkel over wat hen heel direct aanbelangt. Gemiddelde burgers zouden op politiek vlak terugvallen op 'lagere geestelijke prestaties' en emoties. Schumpeter omschreef het electoraat, onder invloed van de negatieve visie van de Franse sociaal psycholoog Gustave **Le Bon** (1841-1931) die in 1895 een boek schreef over het gedrag en de kenmerken van de massa, als

“generally weak, prone to strong emotional impulses, intellectually unable to do anything decisive on their own and susceptible to outside forces. What particularly concerned him was the large range of ordinary circumstances [...] in which there was a low level of energy and thought, and great sensitiveness to non-logical influences, circumstances in which any attempt at rational argument only spurs the animal spirits.” (Held 1996:181)

Democratie is bestuur door en concurrentie tussen elites, met het volk als scheidsrechter

Schumpeter vond het gevaarlijk dat burgers concrete beslissingen zouden nemen. Voor hem was democratie een **methode**, een institutioneel arrangement om tot politieke beslissingen te komen door aan enkelingen de macht te geven om over alle kwesties te beslissen, nadat ze succesvol de strijd om de stemmen van het volk gewonnen hebben. Democratie is dus de

concurrentie – naar analogie van de markt – tussen rivaliserende politici, georganiseerd in partijen, waarbij ze allen streven naar het mandaat om te heersen. De **inspraak** van burgers wordt dus herleid tot een periodieke uitspraak over wie namens hen beslissingen moet nemen. In die verantwoording zit een belangrijk democratisch element, maar het impliceerde voor Schumpeter een duidelijk onderscheid tussen massa en **elite**. Deze laatste besturen de soevereine staat en de rol van het soevereine volk moest voor Schumpeter dan ook beperkt worden. Voor Schumpeter was de rol van de massa beperkt tot verkiezingsmomenten. **Democratie** is dus bestuur door en concurrentie tussen elites, met het volk als scheidsrechter. De mogelijkheid van burgers om de ene elite door een andere te vervangen, behoorde tot de essentie van de democratie. Schumpeter erkende evenwel de handigheid van leiders om te **ontsnappen** aan de controle die in klassieke democratische theorieën door het volk wordt uitgeoefend:

“Democracy does not mean and cannot mean that the people actually rule in any obvious sense of the terms ‘people’ and ‘rule’. Democracy means only that the people have the opportunity of accepting or refusing the men who are to rule them.” (Schumpeter 1942:284)

Voor Schumpeter is democratie **rule of the politician**. Hij formuleerde wel voorwaarden voor het succes van de democratische methode: een elite van hoge kwaliteit, geen te grote overheid, een bekwame bureaucratie, democratische zelfbeheersing, d.w.z. dat kiezers zich tussen verkiezingen rustig houden en het parlement de regering laat werken, en tot slot verdraagzaamheid (de Kievid 2012:60).

3.4 Het (neo)corporatisme

3.4.1 Korte omschrijving

Samenwerking tussen politieke partijtop en sociaal-economische belangengroepen

Het (neo)corporatisme, ten slotte, is een derde familie van theorieën en uitgangspunten die in de politologie relevant is als het gaat om de vraag of macht al dan niet geconcentreerd is in de handen van een elite:

“neo-corporatism means a certain measure of co-operation between party government and the relevant socio-economic interest groups of employers’ organisations and trade unions. The aim of this organised co-operation is to redress the economic problems in such a way that social and political stability is maintained or restored.” (Woldendorp 2005:11-12)

Woldendorp conceptualiseert neocorporatisme vooral als “a government strategy to forge consensus by means of co-operation and compromise”, terwijl andere auteurs het meer als een structuur of als een politiek systeem beschouwen dat in even grote mate vanuit de sociaal-economische belangenorganisaties wordt bepaald. Het gaat om de theorie en de praktijk “by which **peak associations** representing capital and labour negotiate with the government to achieve wide-ranging economic and social planning” (Hague, Harrop & McCormick 2016:310).

Geprivilegieerde relatie

(Neo)corporatisme wijst op het betrekken van bepaalde groepen bij het (sociaal-economisch) overheidsbestuur, via een **geprivilegieerde relatie**, waardoor ze invloed krijgen op het formuleren en implementeren van beleid, en dus een soort **insider status**:

“Corporatism is a system of formal interest-group participation in the state’s decision-making processes. [...] Leading representatives of the key groups in society – especially business and labor – should negotiate directly with government officials to work out the country’s principal economic and social welfare policies.” (Sodaro 2004:244)

Volgens Sodaro bestaat de kern van het neocorporatisme uit de **integratie** in het systeem van *peak associations*, grote, hiërarchisch georganiseerde belangengroepen die veel mensen vertegenwoordigen en met machtige leiders aan het hoofd die elkaar op regelmatige tijdstippen zien. Bij die ontmoetingen zijn vaak ook vertegenwoordigers van de overheid, namelijk van de uitvoerende macht, aanwezig. Daar werken deze elites samen **deals** uit over heel wat zaken (lonen, uitkeringen, sociale zekerheid enz.). Indien nodig zal de wetgevende macht deze deals ratificeren of financieren.

3.4.2 Alternatief voor, of zelfs omgekeerde van pluralisme?

Verschillen tussen pluralisme en neocorporatisme

Almond en zijn collega's zetten het pluralisme (zoals het te vinden is in bijvoorbeeld de VS, Japan, Groot-Brittannië, Canada of Nieuw-Zeeland) tegenover het neocorporatisme (van bv. Duitsland, Oostenrijk, Noorwegen, Finland, Zweden, Nederland of België) en komen tot de volgende essentiële **verschillen**: in het pluralisme zijn er vele groepen, die elk een enkel belang vertegenwoordigen, het groepslidmaatschap is vrij en beperkt, groepen hebben veelal een losse of gedecentraliseerde organisatorische structuur en er is een duidelijk onderscheid tussen belangengroepen en de overheid; het neocorporatisme is veel meer georganiseerd dan het pluralisme en wordt gekenmerkt door *peak associations* die veel belangen vertegenwoordigen, het lidmaatschap ervan is soms verplicht of bijna universeel, de verenigingen zijn gecentraliseerd en hebben grote impact op de acties van hun leden, en groepen zijn doorgaans systematisch betrokken in het opmaken en uitvoeren van beleid (Almond et al. 2008:69).

Paradigmatisch alternatief voor het pluralisme

Het neocorporatisme kan worden gezien als een **paradigmatisch alternatief** voor – volgens Woldendorp zelfs “the opposite of” (2005:42) – het **pluralisme**, dat het politieke proces beschrijft als het werk van allerlei gefragmenteerde drukingsgroepen die de aggregatie vormen van individuele preferenties en die via onderlinge concurrentie (*pressure politics*) het beleid bepalen, omdat de overheid de compromissen tussen deze belangengroepen uitvoert. Volgens het pluralisme is de ene groep soms machtiger dan de andere, maar dat is vaak het resultaat van de sterkte van het gevoel dat in de samenleving t.a.v. een of andere kwestie leeft. In elk geval bestaan er vele belangengroepen die vrij en spontaan opgericht kunnen worden en die vanuit een relatief gelijke positie met elkaar concurreren om invloed op een van de politieke partijen. In het pluralisme staat de veelheid en fragmentatie van belangengroepen vaak tegenover het beperkte aantal politieke partijen. Dat beperkte aantal is veelal een gevolg van een meerderheidssysteem. Binnen het pluralisme blijft, in een klassiek input-outputmodel, de staat zelf onderbelicht als een neutrale *black box*.

Politieke macht wordt gedeeld met vertegenwoordigers van specifieke belangengroepen

Het (neo)corporatisme, daarentegen, staat voor een model waarin de politieke macht gedeeld wordt met vertegenwoordigers van **specifieke belangengroepen**. Deze grote ‘representatieve’ organisaties vertegenwoordigen een aanzienlijk deel van hun respectieve belangengemeenschap en spelen als politiek onverkozen organisaties een grote rol in het besluitvormingsproces, vooral, maar niet uitsluitend over sociaal-economische kwesties. In het neocorporatisme is de **staat** niet louter een neutraal uitvoeringsorgaan (pluralisme) of een instrument van de dominante klasse (marxisme), maar komt ook actief tussenbeide in de belangenbemiddeling en -strijd in de samenleving. Bijvoorbeeld door het – op grond van officiële criteria – erkennen van sommige belangengroepen en door ze op te nemen in officiële overlegorganen of een rol te geven in het beheer van de sociale zekerheid.

3.4.3 Een vorm van pluralisme?

Neocorporatisme als variant van pluralisme

Er is in de politicologie sprake van een ‘**pluralisme vs. neocorporatisme**’-debat. Vele pluralisten, die de dominantie van hun denkrichting in de politicologie wilden behouden, verklaarden dat het neocorporatisme niet meer is dan een variant van het pluralisme. Dat zette neocorporatisten ertoe aan om hun eigenheid te bewijzen. De conclusie luidde vaak dat vormen van pluralisme en neocorporatisme in een en dezelfde samenleving naast elkaar konden bestaan en dat er misschien sprake is van een continuüm waarop landen gezet kunnen worden, naargelang de mate van pluralisme of neocorporatisme.

Een onderscheidend criterium is bijvoorbeeld de mate waarin gecentraliseerde organisaties al dan niet diep **geïntegreerd** zijn in het politieke besluitvormingsproces, van agendasetting tot beleidsuitvoering. In een neocorporatistisch land zoals België zijn de vakbonden en werkgeversorganisaties ‘sociale partners’, niet alleen van elkaar, maar ook van de politieke overheid. Ook artsen- of patiëntenverenigingen (mutualiteiten) vormen samen met de vertegenwoordigers van ziekenhuizen medebeheerders van de sociale zekerheid, samen met de vertegenwoordigers van de politiek.

Gecentraliseerd overleg met sterke belangengroepen

Het neocorporatisme staat op het Europese continent sterker dan in de VS, en dan nog meer in kleine landen. Dat komt, aldus de bekende stelling van Peter **Katzenstein**, die hij neerschreef in *Small States in World Markets* (1985), omdat kleine, open landen heel gevoelig zijn voor de ontwikkelingen op internationale markten en daarom een rustig en stabiel sociaal-economisch klimaat moeten organiseren. Daarom hebben ze meer behoefte aan gecentraliseerd overleg met sterke belangengroepen. Dat betekent bijvoorbeeld in consensus onderhandelen over de loonevolutie of over andere economische voorwaarden en condities, die onder controle moeten blijven teneinde het land niet uit de wereldmarkt te prijzen. Dat veronderstelt een uitgebreid en goed uitgebouwd overlegmechanisme, met sterke actoren die tot akkoorden kunnen komen en over gezag beschikken om die nadien te laten uitvoeren.

3.4.4 Oorsprong

Corporaties: gezamenlijk sociaal-economisch beleid uitstippelen dat spoort met de politieke wil

Corporatistische ideeën groeiden voort uit de Industriële Revolutie als alternatief voor het liberalisme en socialisme en werden via de pauselijke encyclyek **Rerum Novarum** (1891) gekoppeld aan het sociaal-katholicisme. Centraal in deze ideeën stond een gezamenlijke verantwoordelijkheid op grond van de maatschappelijke arbeidsverdeling in verschillende sociaal-economische functies. Ook landbouworganisaties of associaties van wetenschappers, bijvoorbeeld, kunnen in de corporatistische leer betrokken worden in het vormen van de gemeenschap als organisch geheel, als een lichaam (**corpus**). Beroeps- of standenorganisaties, corporaties, beschikten officieel over veel autonomie, de staat kwam enkel tussen waar deze corporaties tekortschoten. De corporaties moesten in goede onderlinge verstandhouding streven naar het algemeen belang. Conflicten moesten worden vermeden, klassenconflicten werden al helemaal als onmogelijk gezien, omdat het concept klasse niet aanvaardbaar was wegens een socialistisch en dus concurrerend concept. De strak georganiseerde corporaties moesten de vrede bewaren en gezamenlijk een sociaal-economisch beleid uitstippelen dat spoort met de politieke wil ter zake en dat niet in eerste instantie de particuliere of groepsbelangen diende.

Corporatisme in fascistische en autoritaire regimes

In de recentere geschiedenis wordt het corporatisme in verband gebracht met het fascistische Italië (1922-1945) van **Mussolini** (1883-1945), waar getracht werd een zogenaamde corporatistische staat op te richten. Doel daarbij was werkgevers en werknemers in het overheidsbeleid te integreren. Corporaties vertegenwoordigden niet langer de samenlevingsgroepen in de staat, maar de staat in de samenleving. In het kader van het staatsbelang moesten verschillende maatschappelijke groepen hun belangenstrijd aanpassen en tot samenwerking komen, waarvan de inhoud doorgaans politiek was voorgeschreven. Ook in andere **autoritaire regimes**, zoals in Portugal (1928-1974) onder Salazar (1889-1970), Brazilië (1937-1945) onder Getúlio Dornelles Vargas (1883-1954) en Argentinië (1946-1955) onder Juan Perón (1885-1974), werd het klassieke corporatisme gebruikt.

Neocorporatisme: moderne variant, zonder politieke dwang

Corporatisme had na de Tweede Wereldoorlog een slechte reputatie, wegens de link met antidemocratische regimes. De verwijzing naar of associatie met deze verwerpelijke regimes verklaart waarom vele auteurs het vandaag hebben over het liberaal corporatisme, soms *societal corporatism*, maar vooral over neocorporatisme, in tegenstelling tot het 'corporatisme' of het autoritair corporatisme. Niet alle auteurs gebruiken deze toevoeging; sommigen houden het dus bij corporatisme. Het nieuwe corporatisme staat lijnrecht tegenover het autoritaire of staatscorporatisme, waar afhankelijke en onkritische werknemers- en werkgeversorganisaties in corporaties volledig ondergeschikt werden aan de politiek van de autoritaire leiders. De toevoeging van 'nieuw' of '**neo**' moet aangeven dat het hier gaat om een moderne variant die gebruikt wordt in democratische regimes, waarin politieke dwang dus afwezig is. Maar in beide staat de gedachte centraal dat bepaalde belangenorganisaties ('**corporaties**') in het overheidsbestuur 'geïncorporeerd' worden.

3.4.5 Geen eenduidige operationalisering

Polyvalent concept

Naargelang al dan niet strikte criteria worden gebruikt om neocorporatisme te **operationaliseren**, worden landen wel of niet, of in meerdere of mindere mate als corporatistisch gezien. Debat is er ook over de vraag

of corporatisme vooral gezien moet worden als een praktijk (speciale relaties tussen overheid en enkele organisaties) dan wel als een geheel van specifieke institutionele kenmerken (gecentraliseerde of gecoördineerde loonvorming). Er bestaat dan ook geen unanieme definitie en operationalisering van corporatisme, dat een **relatief begrip** is. Zoals Molina en Rhodes terecht opmerken:

“since it first entered the academic lexicon and debate, the term corporatism has been characterized by ambiguity, imprecision, and a liberal, rather undisciplined usage. This has been because of its initial ideological connotations (connected to twentieth-century fascism), its gradual (and at times fashion-driven) adoptions to explain diverse phenomena, and its application to very different time periods and countries. Despite great attempts to clarify the term, corporatism became a multipurpose concept.” (Molina & Rhodes 2002:306)

Vanaf de jaren 1970 ontstond er een grote academische belangstelling voor dit concept. **Elementen** die bij de identificatie van corporatistische systemen een rol spelen, zijn o.a. centralisering van sociaal overleg, in het bijzonder welk niveau dominant is voor de loonvorming (nationaal, sectoraal of bedrijfsniveau); het aantal belangenorganisaties van werkgevers en werknemers en de mate van coöperatie en coördinatie tussen en binnen deze organisaties, alsook de mate waarin ze over een vertegenwoordigingsmonopolie beschikken; de dekkinggraad van onderhandelingsakkoorden (aantal werknemers dat onder een cao valt in vergelijking met het totaal aantal werknemers binnen een segment); de aard van de relatie tussen overheid en organisaties, bijvoorbeeld gerichtheid op consensus enz.

Belangenbemiddeling en gedeelde beleidsverantwoordelijkheid

In de literatuur is er geen eensgezindheid over de noodzakelijke en voldoende kenmerken van het corporatisme. Het gaat hier evenwel niet zozeer om een debat over de inhoud en reikwijdte van het concept corporatisme, wel over de betekenis van dit paradigma in een verhaal over macht in handen van elites. Neocorporatisme verwijst naar een kenmerk van het **politieke systeem** waarbij een beperkt aantal, door de overheid erkende, monopolistische organisaties in onderhandelingen met de overheid functionele

belangen vertegenwoordigen en waarbij ze betrokken worden in de verschillende fasen van het **beleidsproces**. Het gaat dus om belangenbemiddeling en om gedeelde beleidsverantwoordelijkheid. *Interest representation* is dus een te enge omschrijving omdat deze organisaties meer doen dan belangenvertegenwoordiging. Neocorporatistische organisaties zijn ook beleidsorganisaties, ze oefenen bepaalde overheidsfuncties uit. Zo staan vakbonden in voor de uitbetaling van de werkloosheidsuitkering. De term ‘belangenvertegenwoordiging’ dekt m.a.w. niet al hun activiteiten. Daarom wordt veelal gekozen voor de term **interest intermediation** (bemiddeling) in plaats van *representation*, maar zelfs dat volstaat voor de Belgische neocorporatistische organisaties niet. Zo zijn de **‘sociale partners’** medebeheerders bij het bestuur van de sociale zekerheid, zetelen ze in de Nationale Bank van België of in adviesorganen die de overheid over tal van beleidskwesties bijstaan enz. Dat alles gebeurt naast hun kerntaken, zoals het afsluiten van cao’s (collectieve arbeidsovereenkomsten).

3.4.6 Philippe Schmitter

Belangenvertegenwoordiging (vs. beleidsmaking)

Een mijlpaal in het denken over neocorporatisme is het werk van Philippe C. Schmitter met zijn bijdrage *Still the Century of Corporatism* (1974). Daarin definieerde hij neocorporatisme als een vorm van belangenvertegenwoordiging, naast bijvoorbeeld het pluralisme. Hoewel andere invloedrijke auteurs, zoals G. **Lehmbruch**, het accent legden op neocorporatisme als een systeem van beleidsmaking waarin concertatie centraal stond, bleken beide invalshoeken over neocorporatisme netjes samen te vallen in een systeem van participatie van georganiseerde belangengroepen in het proces van *policy-making* in een aantal westerse economieën. Schmitter en Lehmbruch werkten in 1979 samen aan het bekende *Trends toward Corporatist Intermediation*.

Neocorporatisme staat volgens Schmitter (1979) voor een systeem van belangenvertegenwoordiging

“waarvan de onderdelen georganiseerd zijn in een beperkt aantal van enkelvoudige, verplichte, niet concurrerende, hiërarchisch geordende en functioneel gedifferentieerde groeperingen. Deze groeperingen worden erkend of ‘gestatueerd’ (en zelfs gesticht) door de

overheid. *Hen wordt een opzettelijk monopolie van vertegenwoordiging binnen hun respectievelijke beleids-sferen toegekend in ruil voor het eerbiedigen van een zekere controle op de selectie van de leiders en op de formulering van eisen en steunbetuigingen.*" (Schmitter, o.c. in Dierickx 2001:264)

Ruil of basiscompromis

Aan de grondslag van het neocorporatisme ligt m.a.w. een ruil of *deal*, volgens sommigen een **basiscompromis**: in ruil voor de rechten van de neocorporatistische organisaties leveren ze steun en *knowhow*, bundelen en organiseren ze de eisen van hun achterban, komen ze akkoorden na en voeren ze die zelfs tegen het verzet van hun eigen achterban uit die ze indien nodig moeten disciplineren, streven ze naar compromissen, realiseren ze hun doelstelling via concertatie, zoeken ze consensus, respecteren ze regels i.v.m. sociale vrede (bv. procedures voor stakingsaanzeggingen) enz. De leiders van deze organisaties vertegenwoordigen mensen die in het sociaal-economische systeem dezelfde '**functies**' vervullen. Het overleg is sterk geformaliseerd en geïnstitutionaliseerd, aan spelregels gebonden die de belangenorganisaties en hun elites moeten respecteren. Uiteraard is vooral het informele contact cruciaal.

Van een controle op de selectie van de leiders (vakbondstop of top van werkgeversorganisaties) is in België geen sprake, evenmin van overheidscontrole op de formulering van eisen en steun. De elites van deze belangengroepen beschikken over een vrij grote **autonomie** t.o.v. de politieke overheid, vaak ook t.a.v. de eigen achterban. Dit laatste kan via een strikte en conditionele omschrijving van het onderhandelingsmandaat – bijvoorbeeld als gevolg van meningsverschillen tussen centrales of sectoren – beperkt worden. In dat geval zijn de elites meer gebonden aan de marsorders van de samenstellende delen van hun belangenorganisaties, die geen homogene gehelen zijn.

Sterke machtspositie (ook in de besluitvorming)

Essentieel hier is dat de elites van de (erkende, geselecteerde) belangenorganisaties binnen het neocorporatisme over een grote officiële machtspositie beschikken, bijvoorbeeld in het sociaal overleg (bv. NAR, CRB, Groep van Tien) of in het beheer van de sociale zekerheid (bv. RIZIV). Ze spelen institutioneel gezien een grote rol in het gesloten politieke besluitvormingsproces. Daarnaast beschikken ze veelal ook binnen hun eigen organisaties over een sterke **machtspositie**.

Neocorporatisme is meer dan belangenvertegenwoordiging, het is ook een systeem van besluitvorming, met name **joint decision-making**. De belangenorganisaties zijn betrokken van bij de totstandkoming tot aan de implementatie van het beleid, er is sprake van medeverantwoordelijkheid. Ze worden dan ook de sociale partners genoemd.

3.4.7 Sociale partners

Steun van belangenorganisaties voor de ontwikkeling van de welvaartsstaat

Deze betrokkenheid in het beheer en bestuur van het (vooral sociaal-economische en socialezekerheids) beleid vloeit voort uit de naoorlogse politiek van overheidsinterventie en -voorzieningen, m.a.w. de ontwikkeling van de welvaartsstaat. De overheid wilde een breed palet van publieke voorzieningen uitbouwen en had daartoe ook de steun van de sociaal-economische belangenorganisaties nodig. Deze voorzieningen worden trouwens o.a. **gefinancierd** door bijdragen van werknemers en werkgevers. Daarom moeten die meebeslissen over het beleid ter zake.

Meebeslissen, niet alleen beslissen. De overheid is in het neocorporatisme immers een volwaardige, actieve partner. Met een eigen elite (o.a. verkozen politici, ambtenaren) en een eigen agenda en belangen. De overheid is niet, zoals in het pluralisme, een soort notaris die de akkoorden van de onderhandelende partijen registreert om ze nadien eventueel mee uit te voeren. Binnen het neocorporatisme is de overheid een volwaardige speler.

Concertatie i.p.v. meerderheidsbesluitvorming

In dit model staat **concertatie** centraal, in plaats van meerderheidsbesluitvorming. Het gaat om een overlegbesluitvorming die het louter consulteren overstijgt. Neocorporatisme is ook een vorm van **conflictregulatie**. In alle omschrijvingen komt naar voren dat het noodzakelijk is dat de elites over een stevige machtspositie beschikken. Met deze 'functionele' organisaties en representatie ontstaat een parallel of **concurrerend circuit**, naast de klassieke politieke belangenvertegenwoordiging. Partijen en politici die de belangen van de kiezers vertegenwoordigen, krijgen m.a.w. concurrentie van organisaties en hun elite die de belangen van hun (vele) leden vertegenwoordigen.

3.4.8 Verticale machtspositie binnen alomtvattende piekorganisaties

Band tussen vakbonden en partijen (verzuiling)

Deze belangenorganisaties groeiden uit verschillende maatschappelijke tegenstellingen (breuklijnen), waaruit een heel netwerk van instellingen en organisaties ontstond (**verzuiling**) en waarbij de top van de functionele zuilverenigingen (bv. vakbonden, mutualiteiten) via overleg, compromissen – bij grote akkoorden ook wel ‘pacten’ genoemd, zoals het ‘Generatiepact’ (2005) – sluiten. Daardoor heeft de sociaal-economische elite binnen een neocorporatistisch bestel een belangrijke machtspositie. De neocorporatistische organisaties waren via de eigen of bevriende politieke partijen diep geïntegreerd in het politieke bestuur. De band tussen vakbonden en partijen is er nog steeds, maar is sinds de ontzuiling minder sterk dan vroeger. Vakbonden en werkgevers proberen nu met alle ‘democratische’ partijen relaties te onderhouden, met de voormalige zuilpartij bestaat wel nog een bevoorrechte relatie. De belangenorganisaties zijn ook interessant voor de partijen. Ze moeten **encompassing** of veelomvattend zijn, d.w.z. vele leden verenigen om politiek relevant te zijn. En zo vertegenwoordigen ze ook veel potentiële kiezers.

Controle over de achterban

Veel leden betekent echter ook veel interne diversiteit. Er is dus macht aan de top nodig om die met gezag om te vormen tot eengemaakte belangen. Die elite sluit onderling (**bipartisme**) en met de overheid (**tripartisme**) akkoorden, die t.o.v. de achterban soms afgedwongen moeten worden. De elites van verschillende belangenorganisaties onderhandelen met elkaar (**horizontaal** niveau) in overkoepelende, interelitaire samenkomsten, maar hebben daarvoor controle nodig (**verticale** verhouding) over hun eigen achterban, bijvoorbeeld om die indien nodig te mobiliseren en tot actie op te roepen.

3.4.9 Debat

Bedreiging (of versterking?) van de democratie

Veel commentatoren zien neocorporatisme eerder als een **bedreiging** voor de democratie dan als een versterking ervan. Sommige groepen zouden over exclusieve voordelen en privileges beschikken, zoals een directe toegang tot politieke topcircuits. Andere groepen zouden daardoor benadeeld worden, waardoor de democratische strijd tussen belangen verstoord kan

worden. Er zou sprake zijn van onaanvaardbaar favoritisme. Volgens andere commentaren impliceert de officiële erkenning door de overheid van een beperkt aantal hiërarchische organisaties dat die organisaties hun leden zullen disciplineren, zodat ze voldoende in de pas lopen en radicalere eisen of vormen van actie zullen vermijden. Door te werken met een beperkte reeks geprivilegieerde organisaties zou de overheid anderzijds dan weer beleidsinnovatie afremmen.

In elk geval is er heel wat **kritiek** op en discussie over de machtspositie van neocorporatistische elites. Moeten de volksvertegenwoordigers niet alleen kunnen beslissen, zonder de inmenging van vertegenwoordigers van vakbonden, van mutualiteiten, van artsensyndicaten? Is het beheer van de sociale zekerheid niet te veel in handen van de sociale partners, die er zichzelf kunnen regelen? Heeft de politieke vertegenwoordiging niet te weinig te zeggen over sociaal-economische kwesties: zo zou een forse pensioenhervorming door vakbonden tegengehouden kunnen worden.

‘Het primaat van de politiek’

In dit verband komt soms ‘**het primaat van de politiek**’ naar voren: de politieke elite – parlement en regering – moet de beslissingen nemen en moet terrein terugwinnen op de elite gevormd door de top van vertegenwoordigende organisaties. De eerstgenoemde elite heet democratischer te zijn, omdat die verkozen en gemandateerd is door alle burgers (kiezers), niet enkel door de leden van een belangenorganisatie. De rol van de neocorporatistische organisaties moet volgens dit primaat teruggebracht worden tot het adviseren van de overheid. In dit verband wordt ook gesteld dat belangenorganisaties het politieke systeem met eisen overladden en zo parasiteren op de overheid. Via allerlei overheidssubsidies of -middelen verstrekken ze ook selectieve voordelen aan hun leden.

Kritiek door ‘New Right’

Vooraf vanuit zogenaamde *New Right*-literatuur is daarop felle kritiek ontstaan. Ook het begrip **moral hazard** (moreel risico of wangedrag) duikt in deze context wel eens op: deze belangengroepen zouden zich niet verantwoordelijk gedragen omdat ze met overheidsmiddelen werken. Daardoor nemen ze meer risico’s omdat ze de kosten niet zelf moeten dragen. Die literatuur is gebaseerd op individualisme en bekijkt groepen met heel wat argwaan. *New Right*-auteurs opteren voor neoliberalisme, ondernemerschap en zelfvoorziening in plaats van afhankelijkheid

van de overheid. De link tussen belangengroepen en oplopende overheidsuitgaven en dus overheidsclaims op de welvaart van individuen is een van hun voorname kritieken. Ook het ontstaan van institutionele sclerose als gevolg van een te dicht netwerk van allerlei sectorale belangen vormt een aandachtspunt in deze benadering. De *New Right*-auteurs spreken dan over een **democratic overload** als gevolg van onbeperkte groepsdruk. Politici in onderlinge concurrentie moeten kiezers overtuigen door steeds meer belofes te doen, die zwaar wegen op de economie. Dat is de zogenaamde economische prijs van de democratie. David **Marquand** omschreef het in *The Unprincipled Society* (1988) treffend als volgt: “democracy is to adults what chocolate is to children: endlessly tempting, harmless in small doses, sickening in excess” (o.c. in Heywood 1997:80). In elk geval wijst de benadering die aandacht heeft voor het neocorporatisme, op een aantal aspecten van elites die het marxisme, het pluralisme en het elitisme onbelicht laten.

4 Hedendaags eliteonderzoek

Methodologische onvolkomenheden leiden tot empirisch eliteonderzoek

De theoretische studie van elites leert ons nadenken en vragen stellen over het functioneren van een democratisch politiek systeem. De elitetheorieën die in het verleden geschreven werden, slagen echter vaak niet in de wetenschappelijke **empirische kwaliteitsproef**. Ze zijn veelal normatief geïnspireerd en moeilijk te operationaliseren. Leerrijke inzichten zijn nog geen wetenschap. De methodologische onvolkomenheden en kritieken op deze theorieën hebben geleid tot sociaalwetenschappelijke onderzoeksmethodes om de macht, in casu van kleine groepen besluitvormers, volgens de regels van het vak te onderzoeken. In het tweede deel van dit hoofdstuk brengen we een beknopt overzicht van een deel van het empirisch eliteonderzoek. We stellen ons daarbij de vraag wie onze politieke, verkozen elites zijn.

Focus op politieke rekrutering in enge zin

“Een volk krijgt de leiders die het verdient”, wordt wel eens gezegd. Dat lijkt de logica van de democratie zelve, toch is het iets ingewikkelder dan dat. Aan de eigenlijke verkiezingsdag en het moment waarop de

lijsten met kandidaten aan de burger worden voorgelegd, gaat een heel proces van **politieke rekrutering** vooraf: in enge zin het samenstellen van de lijsten, in brede zin ook het rekruteren van partijactivisten, partijleden en zelfs politiek bewuste burgers. We houden hier voornamelijk de focus op politieke rekrutering in **enge zin**, een proces dat neerkomt op een permanente afvallingsrace. Niet iedereen die dit wil, krijgt de kans om ‘in de politiek te gaan’. Anderen worden dan weer ‘gevraagd’. Politieke rekrutering is een spel van vraag en aanbod, zoals een vrije markt, die in België en in sommige andere landen alvast streng gecontroleerd wordt door de politieke partijen. Wie wil in de politiek en wie wil de politiek? Het zijn vragen die in wat volgt aan bod komen. In dit overzicht van praktisch hedendaags eliteonderzoek leggen we de focus op een belangrijke pijler, met name de studie van politieke rekrutering. Dit is een brede onderzoekstraditie die nagaat wie in de politiek terechtkomt, hoe en waarom dat gebeurt en hoe politieke carrières verlopen.

Politieke rekrutering als proces (waarbij individuen opgenomen worden in de hoogste echelons op de politieke participatieladder)

Over politieke rekrutering en de selectie van politieke leiders valt heel wat literatuur te raadplegen. Politieke rekrutering is in de eerste plaats een **proces**, blijkt uit de **definitie** van Czudnowski (1975:155), waarin hij het omschrijft als

“processes through which individuals or groups of individuals are inducted into active political roles”.

Hij maakt hier enerzijds het onderscheid met de klassieke elitestudies door de nadruk te leggen op de weg naar het mandaat (*processes*) eerder dan op de mandaathouder zelf, en anderzijds door aan te geven dat niet enkel de heersende elites worden bestudeerd, maar iedereen die op de een of andere manier - institutioneel of niet-institutioneel - politiek engagement aangaat (**political roles**). In dit opzicht kan zowel de rekrutering van politici, verkiezingskandidaten als partijactivisten het voorwerp uitmaken van politiek rekruteringsonderzoek, maar ook de rekrutering van vertegenwoordigers in een scholierenparlement of deelnemers aan een politieke betoging.

Dit onderscheid vinden we ook in andere definities van politieke rekrutering terug. **Brady, Schlozman en Verba** hebben het over het eerder brede proces “by which individuals are selected for inclusion among

political elites” (Brady, Schlozman & Verba 1999:153), terwijl **Jacob** – een pionier in rekruteringsonderzoek – rekrutering veeleer eng omschrijft als het proces “by which individuals possessing certain personality traits and occupying specific social positions in their community are screened by political institutions for elective office” (Jacob 1962:708). Breed of eng, nageenog alle auteurs zijn het er over eens dat politieke rekrutering een proces is, geen momentopname. Vaak worden een aantal **stadia** doorlopen, soms al van heel vroeg in de kindertijd. Niet alle auteurs zijn het eens over welke stadia dat precies zijn of welke de klemtoon verdienen. Aangezien de participatie van burgers in het volgende hoofdstuk aan bod komt, ligt de focus hier op de rekrutering in de hoogste echelons op de politieke participatieladder, namelijk de rekrutering van verkiezingskandidaten en politici.

Diverse aspecten

Hoewel de meeste auteurs akkoord gaan met de stelling dat politieke rekrutering als een proces moet worden opgevat, leggen ze in hun onderzoek meestal de klemtoon op één of enkele **aspecten** (bv. opportuniteiten, sociale achtergrond, motieven, incentives en doelstellingen, het verloop van carrières) ervan, afhankelijk van wat ze als centraal in het proces beschouwen. Daarnaast zijn er ook auteurs die getracht hebben deze losse elementen met elkaar in verband te brengen door het opstellen van modellen van rekrutering die geacht worden het hele proces in kaart te brengen.

5 Procesbenadering van politieke rekrutering: Pippa Norris

Empirisch toetsbaar conceptueel kader met vier analyseniveaus

Vele onderzoekers richten zich op één of enkele onderdelen van het rekruteringsproces, maar verschillende auteurs hanteren evenwel een meer holistische aanpak. Ze bestuderen de (dynamiek tussen) verschillende fasen van het rekruteringsproces. Ze doen dat soms vanuit een zeker **determinisme**, met het meest klemtoon op de aanbodzijde: de juiste persoonlijke ‘bagage’ (in termen van achtergrond en socialisatie) is noodzakelijk om te kunnen doorstoten naar hogere lagen in het rekruteringsproces. Dat is anders in een van de meest geïntegreerde en bekende benaderingen van

het politieke rekruteringsproces, die van Pippa **Norris** in haar boek **Passages to Power. Legislative Recruitment in Advanced Democracies** (1997). Daarin stelt ze een empirisch toetsbaar conceptueel kader op met de belangrijkste factoren in het rekruteringsproces en hun **interactie**. In essentie moet politieke rekrutering op vier analyseniveaus bestudeerd worden: de politieke context, het eigenlijke rekruteringsproces, het aanbod van kandidaten en de vraag van *gatekeepers*.

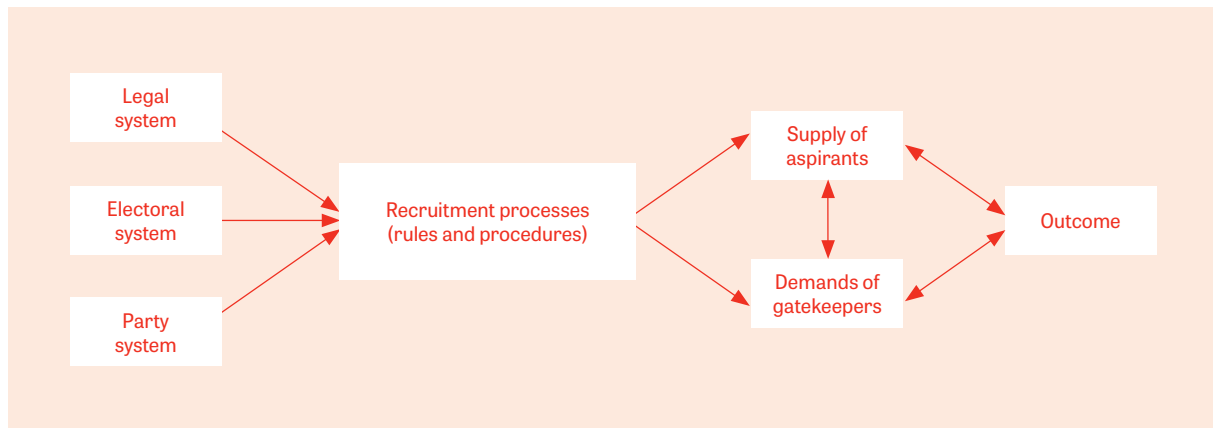
De politieke context (drie dimensies)

1 Ten eerste is er de politieke context of **structure of opportunities**, die bepaalt wie verkiesbaar is en dus voor kandidatenselectie in aanmerking komt. Norris maakt een onderscheid tussen drie politiek-institutionele factoren: het wettelijke systeem, het kiessysteem en het partijsysteem. Hoe een land georganiseerd is, bepaalt mee de structuur waarbinnen kandidaatstelling plaatsheeft.

1a Zo definieert **het wettelijke systeem** bijvoorbeeld wie zich kandidaat kan stellen. Vaak zijn deze wettelijke bepalingen minimaal, in de zin dat ze van toepassing zijn op een grote groep mensen. In België legt de grondwet voor parlementsverkiezingen vier verkiesbaarheidsvoorwaarden op: nationaliteit, woonplaats, leeftijd en het bezit van burger- en politieke rechten.

1b Daarnaast bepaalt ook **het kiessysteem** mee wie verkiesbaar is. Of er een meerderheidssysteem dan wel een systeem van proportionele vertegenwoordiging geldt, of er met *single member* dan wel met *multi member districts* wordt gewerkt, of de kieskringen groot of klein zijn enz., het kan allemaal een rol spelen in het type kandidaat dat uiteindelijk wordt geselecteerd (bijvoorbeeld in termen van geslacht, bekendheid, politieke ervaring). De kansen op verkiezing of een goede electorale score zijn namelijk niet voor iedereen gelijk en partijen weten dat. Zo krijgen vrouwen doorgaans minder voorkeurstemmen dan mannen. Kieswetten die genderquota opleggen, zijn dan ook een uitgesproken voorbeeld van hoe het electorale systeem een invloed heeft op de kandidaatstelling.

1c Een laatste bepalend element in de *structure of opportunities* is **het partijsysteem**. Hoeveel partijen of welk type partijen (bijvoorbeeld massapartijen, (nieuwe) kaderpartijen, *catch-all*-partijen) aan de verkiezingen deelnemen, zal mee een effect hebben op welke soort kandidaten zich verkiesbaar stelt of wordt geselecteerd. Ook de sterkte van partijen in een land kan daarin een rol spelen. In het participatieve België met een strenge stemtucht in het parlement (Depauw

Figuur 1. Norris' model van politieke rekrutering (bron: Norris 1997:2)

2002) kan een ander type kandidaat naar voren komen dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten, waar eerder zwakke partijstructuren en een meer kandidaat-gecentreerde politieke cultuur heerst.

Het feitelijke rekruterings- of selectieproces

2 Deze drie dimensies van de politieke context bepalen mee het tweede analyseniveau van het politieke rekruteringsproces, met name het **feitelijk rekruterings- of selectieproces**. Dit zijn alle regels en procedures, vaak vastgelegd in partijstatuten, die iemand moet doorlopen om als kandidaat geselecteerd te worden. Hieronder verstaan we het hele technische proces van lijstsamenstelling, zoals het organiseren van een ledenpoll of het werken met modellijsten, waarbij de (lokale) partijtop aan zijn stemgerechtigde leden een lijstvoorstel voorlegt, die dan vaak slechts met een tweederdemeerderheid kan worden verworpen.

Het derde en vierde analyseonderdeel in Norris' model bestaat uit het aanbod van en de vraag naar kandidaten. Ze noemt het rekruteringsproces dan ook een **structured market place**.

Het aanbod van kandidaten

3 Aan de **aanbodzijde** bevinden zich, net als in andere modellen, de 'verkiesbaren'. Het aanbod waarover ze beschikken, bestaat enerzijds uit hun politieke kapitaal, zoals opleiding, partijervaring of politieke netwerken, en anderzijds uit hun politieke motivatie. Deze laatste kan diverse gronden hebben. Men kan bijvoorbeeld op een lijst willen staan uit burgerzin, omdat men een politiek mandaat ambieert of omdat

men een familietraditie wil voortzetten. Hoewel politieke motivatie op individueel psychologisch niveau vorm krijgt, speelt ook de politieke context of *structure of opportunities* hierin een belangrijke rol (Schlesinger 1966, cf. *infra*). Die kan bepaalde types aspiranten aanzetten of net ontmoedigen om zich kandidaat te stellen voor een bepaald mandaat, al naargelang hoe die context gestructureerd is of welke in de politieke cultuur bijvoorbeeld de heersende waarden zijn.

De vraag van poortwachters

4 De aanbodzijde interageert met de **vraagzijde**, d.w.z. de **gatekeepers**. Dat zijn de poortwachters die de selectieprocessen controleren en de criteria bepalen. Dit zijn in de eerste plaats partijen, maar ook media, belangengroepen, financiële donateurs of de (georganiseerde) burgergemeenschap kunnen een invloed hebben op de selectiekansen van verkiesbaren. Wat **selectoren** belangrijk vinden, kan sterk verschillen tussen landen, politieke systemen, maar ook tussen partijen. Een van de meest gewaardeerde troeven waarover aspiranten kunnen beschikken, is partijervaring, hoewel ook dat niet in alle landen even sterk geldt (Norris 1997:12-13). In de Belgische partocratische context was dat tot voor kort een *conditio sine qua non* voor selectie, maar de voorbije twee decennia zijn deze vereisten minder stringent geworden en wordt er ook vaker 'extern' gerekruteerd, d.w.z. worden er ook kandidaten gekozen zonder geschiedenis in de partij, maar met bijvoorbeeld een grote mediabekendheid of een succesvolle carrière in het academische of bedrijfsleven (die van daaruit dus electoraal interessant worden geacht). Naar deze trend wordt soms

verwezen onder de noemer *celebrity politics* (Marsh, 't Hart & Tindall 2010). Binnen partijen kunnen belangengroepen ook nog invloed uitoefenen door hun steun te verlenen aan bepaalde kandidaten. Een voorbeeld hiervan zijn de vroegere 'standen' binnen de voormalige CVP (1945-2001; nl. de Boerenbond, Unizo, ACW), die vandaag nog – in relatief afgezwakte vorm – zichtbaar zijn en een rol spelen bij de kandidatenselectie bij CD&V.

Deze vier elementen samen – *structure of opportunities*, eigenlijke selectieprocedures, aanbod van kandidaten en vraag van poortwachters – zullen uiteindelijk bepalen wie geselecteerd wordt. Deze *outcome* bepaalt op zijn beurt weer mee wie zich aandient (*supply*) en schept verwachtingen bij de *gatekeepers* (*demand*).

Stoelendans

In recentere publicaties heeft Norris dat model verder **verfijnd** (Norris 2006). Ze ziet drie fasen in het rekruteringsproces.

- 1 In het eerste wordt de vraag “who is eligible?” gesteld: de kandidaatselectie (**certification stage**).
- 2 In de tweede “who nominates?”; hier gaat het om de organisatie van de besluitvorming en machtsverdeling bij het aanstellen van kandidaten (**nomination stage**).
- 3 De derde fase ten slotte is de eigenlijke verkiezing van de genomineerde kandidaten (**election stage**): “this model suggests that three successive stages operate in this process: *certification*, involving electoral law, party rules and informal social norms defining the criteria for eligible candidacy; *nomination*, involving the supply of eligibles seeking office and the demand from selectors when deciding who is nominated; and *election*, the final step determining which nominees win legislative office. Each of these stages can be seen as a progressive game of ‘musical chairs’: many are eligible, few are nominated, and even fewer succeed” (Norris 2006:89).

6 Centrale elementen van het politieke rekruteringsproces

Wat zijn de belangrijkste elementen uit het politieke rekruteringsonderzoek? We stippen hier enkele van de belangrijkste aan, een kleine selectie uit een zeer rijke literatuur.

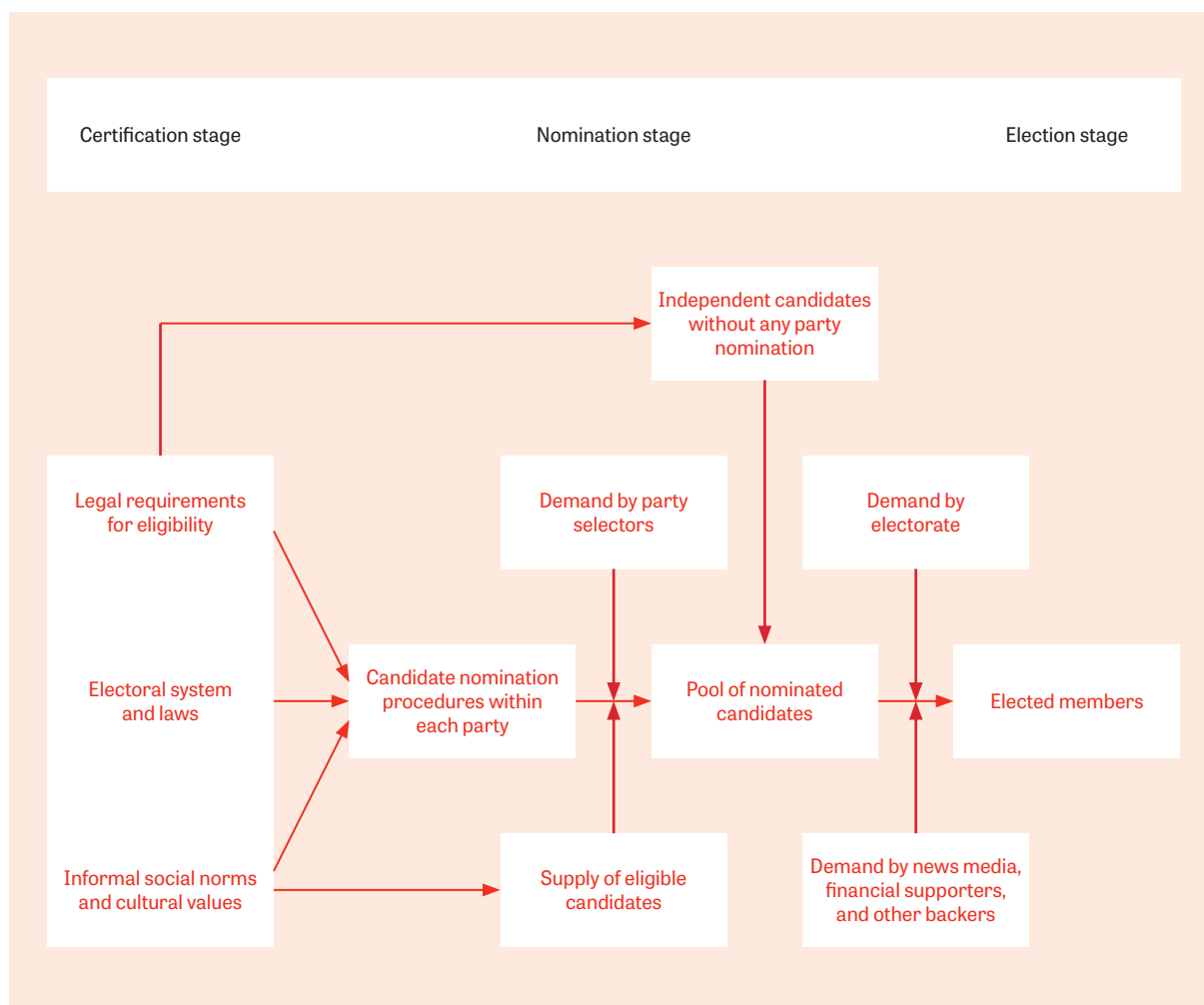
6.1 Sociale achtergrond

Socialisatie en politieke prikkels

Velen onderzoeken de sociale achtergrond van de (kandidaat-)politicus, die vaak verschilt van gemiddelden in de hele bevolking. De politiek actieven hebben vaak ook een andere motivatie, sociaal-economische status en politieke socialisatie (zie hoofdstuk 6) dan de massa. Ze komen bv. vaak uit een ‘politiek nest’ (familiepolitisering), met een grotere blootstelling aan politieke prikkels. Een belangrijke focus in politiek **socialisatieonderzoek** ligt op de periode in het leven waarop men met politiek in contact komt en zich politiek bewust wordt; dat is soms vrij vroeg. Veel aandacht gaat daarbij naar de vraag welke socialisatieagenten welke rol spelen in de politieke bewustwording. Politieke socialisatie speelt een leven lang een rol, maar de vroege socialisatie, in de kindertijd en in mindere mate in de adolescentie, is daarbij heel belangrijk. Hoe sterker gepolitiseerd het gezin waaruit men afstamt, hoe jonger men in de politiek stapt, voor het eerst kandidaat is, verkozen raakt enz. Maar de ladder naar de politieke macht telt niet minder treden voor wie uit een politieke familie komt, wel kunnen ze die sneller oplopen. Omdat ze meer politiek kapitaal (politieke socialisatie, meer stimulatie voor politiek engagement, naambekendheid, politieke netwerken enz.) hebben. Een belangrijke vorm van geërfd politiek kapitaal is naambekendheid.

Sociaaldemografische achtergrondkenmerken

De hoeveelheid en de aard van politieke prikkels in het thuismilieu onderscheiden de politieke elite dus van de massa. Ook uit het beschrijvende onderzoek naar **sociaaldemografische achtergrondkenmerken** (bv. geslacht, leeftijd, afkomst, beroepsklasse) blijkt dat onze politieke elite geen dwarsdoorsnede van de bevolking is. Door allerlei sociale scheefftrekkingen is het parlement geen microkosmos waarin alle sociale kenmerken van groepen uit de maatschappij

Figuur 2. Norris' model van politieke rekrutering (bron: Norris 2006)

proportioneel vertegenwoordigd zouden zijn. De typische beroepsklassen waaruit de elite gerekruteerd wordt, door Norris en Lovenduski (1993) als *talking and brokerage professions* omschreven, zijn bv. advocaten, leerkrachten, academici, journalisten en ambtenaren. Door de status, flexibele werkuren, professionele onafhankelijkheid, de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden, de uitbouw van netwerken enz. Uiteraard spelen bv. ook een ongelijke toegang tot hoger onderwijs of ongelijke financiële middelen een rol. In België maken verschillende politologen systematisch lijsten van profielen van verkozenen, maar ook van kandidaten bij elke verkiezing. Zo worden aan het Centrum voor Politologie van de KULeuven de **KANDI-WIE**-databanken bijgehouden, die een overzicht bieden van zaken zoals leeftijd, geslacht,

beroepsachtergrond of politieke ervaring van zowel verkiezingskandidaten als verkozenen van de Vlaamse partijen.

6.2 Motivatie en ambitie

Twee subgroepen

Een tweede belangrijk type rekruteringsstudies is het onderzoek naar politieke **motivatie** en politieke **ambitie**. Dit kunnen we onderverdelen in twee subgroepen: onderzoek dat de klemtoon legt op een eerder **psychologische** grondslag voor politieke motivatie en ambitie, en onderzoek dat focust op het **rationele** (de *rational choice*-benadering). Beide werken, in tegenstelling tot onderzoek naar sociale achtergrond

of tot de elitetheorie, niet op groepsniveau maar op het individuele niveau. Waarom willen sommigen wel in de politiek en anderen, met een identieke sociaal-economische achtergrond, niet?

1 Het **psychologisch gerichte onderzoek** stelt dat vooral het psychologische profiel van de (kandidaat-) politicus bepaalt of hij voor een politiek mandaat in aanmerking komt en in hoeverre hij daarin succesvol zal zijn. De pionier van deze stroming is Harold **Lasswell** (1902-1978), die in *Power and Personality* (1948) de politieke persoonlijkheid omschrijft als een *power-seeker*. Aan politiek doen wordt in deze opvatting beschouwd als een uitlaatklep om moeilijkheden uit de vroege levensjaren te compenseren. Zeker wie een repressieve vader had, zou via het machtsgevoel dat politiek biedt, zijn gevoel van zelfwaardering en controle kunnen opvijzelen. Deze hypothese werd nadien niet in empirisch onderzoek bevestigd, een frequent pijnpunt van dit soort onderzoek.

Een andere vaak geciteerde studie is die van James David **Barber** (1930-2004), die in *The Lawmakers. Recruitment and Adaptation to Legislative Life* (1965) stelt dat de politiek twee - tegengestelde - types persoonlijkheden aantrekt: mensen met een hoge én mensen met een lage zelfwaardering (om zich te bewijzen, om hun zelfbeeld op te vijzelen). Een onderzoek van de parlementairen van het deelstaatsparlement van Connecticut deed hem deze populatie opdelen in vier types, naargelang hun activiteit in het parlement en hun persoonlijke motivatie (of ze al dan niet in dat parlement wilden blijven): *lawmakers* (actief en ambitieus), *spectators* (niet actief, maar wel ambitieus), *advertisers* (actief, maar niet ambitieus) en *reluctants* (niet actief en niet ambitieus). Bij elke type hoort een aantal specifieke persoonlijkheidskenmerken. Hierdoor wordt politieke rekrutering gekoppeld aan persoonlijkheidskenmerken en motivatie, al mogen deze linken niet te snel gelegd worden. Het onderzoek ter zake is controversieel en niet eenduidig.

2 In de tweede, **rationele onderzoekstraditie** zorgt het standaardwerk van Joseph **Schlesinger**, *Ambition and Politics* (1966) voor een koerswijziging: niet de sociaal-economische of psychologische voorbestemdheid bepaalt hoe politici zich in het parlement gedragen, wel de doelen die ze zich in hun functie stellen. Het sociologisch determinisme van de politieke rekruteringsliteratuur wordt doorbroken. De doelstellingen zijn individueel, afhankelijk van de

persoonlijke situatie van elke politicus. Schlesinger introduceert het belang van de *structure of opportunities*. Politici zullen hun aspiraties afstemmen op de opportuniteitsstructuur waarin ze zich bevinden. Gemeenteraadsleden met burgemeestersambities zullen zich bv. anders gedragen dan wie tevreden is met de functie van gemeenteraadslid. Idem bv. voor burgemeesters met parlementaire ambities. Die keuzes zijn in belangrijke mate afhankelijk van de politieke en structurele context (grootte van de partij, peilingen, beschikbaarheid van mandaten, concurrentie binnen de partij, naambekendheid enz.), die mee de strategische keuzes kunnen beïnvloeden die de elite voor de politieke carrière maken. Behalve afkomst, persoonlijkheid en motivatie telt ook context: het individu weegt rationeel kosten en baten van stappen in de carrière (kandidaatstelling) af.

Aanbod vs. vraag

Al deze onderzoeken richten zich op de aanbodzijde van het rekruteringsproces: waarom is wie kandidaat? Maar wat met de vraagzijde? Waarom worden bepaalde kandidaten geselecteerd, en andere niet? En hoe verloopt dat proces van selectie?

6.3 Kandidatenselectie

Laatste stadium in het rekruteringsproces

Kandidatenselectie is een onderdeel van rekrutering. Rekrutering verwijst naar het brede proces waarlangs iemand uit de **pool of eligibles**, de potentieel verkiesbaren, al dan niet geselecteerd wordt, kandidatenselectie vormt het laatste stadium in het rekruteringsproces, de eigenlijke aanduiding van de kandidaten aan de **vraagzijde** van het rekruteringsproces en een van de kernfuncties van politieke partijen. Kandidatenselectie bepaalt politieke vertegenwoordiging, bij uitbreiding hoe democratie werkt. Verschillende methodes in kandidatenselectie hebben een effect op de samenstelling van het parlement en het gedrag van de parlementsleden, maar ook op de mate van competitie binnen partijen, of de verhouding tussen parlementsleden en hun partij. Wie bijvoorbeeld door de leden via een ruime ledenpoll als kandidaat is verkozen, dan wel door een select groepje binnen de partijtop, zal zich wellicht anders gedragen na de verkiezingen. De laatste zal vaker trouw in het gareel van de partijleiding lopen dan de eerste (Hazan & Rahat 2006, 2010; Katz 2001; Rahat 2007; Gallagher & Marsh 1988).

Comparatief onderzoek naar kandidatenselectie

De studie van kandidatenselectie is in vergelijking met die van andere aspecten van politieke rekrutering een jonge onderzoekstraditie. Nochtans schreef **Schattschneider** (1892-1971) al in 1942 dat “he who can make the nominations is the owner of the party” (Schattschneider 1942:64). Het duurde echter nog decennia voordat echt onderzoek werd gedaan naar de methodes en het proces van de selectie van verkiezingskandidaten. In 1988 verscheen het standaardwerk van **Gallagher en Marsh**, dat comparatief onderzoek bevatte naar kandidatenselectie in negen West-Europese landen, een boek met de veelzeggende titel **The Secret Garden of Politics**. Het basisonderzoek van Gallagher en Marsh (1988) is opgebouwd rond drie centrale vragen met betrekking tot het selectieproces: hoe gecentraliseerd verloopt het, wie neemt deel aan de selectie, en aan welke criteria moeten kandidaten voldoen? Het comparatieve karakter van het onderzoek doet hen ook een aantal externe factoren in rekening nemen, namelijk de wettelijke voorzieningen rond kandidatenselectie, de politieke structuur, het kiesstelsel, de politieke cultuur en het partijstelsel van het land in kwestie. Tot slot wil het onderzoek de gevolgen van het selectieproces in kaart brengen door te kijken naar de achtergrond van de verkozen kandidaten, hun gedrag in het parlement en de cohesie en machtsverdeling binnen de partijen.

Resultaten

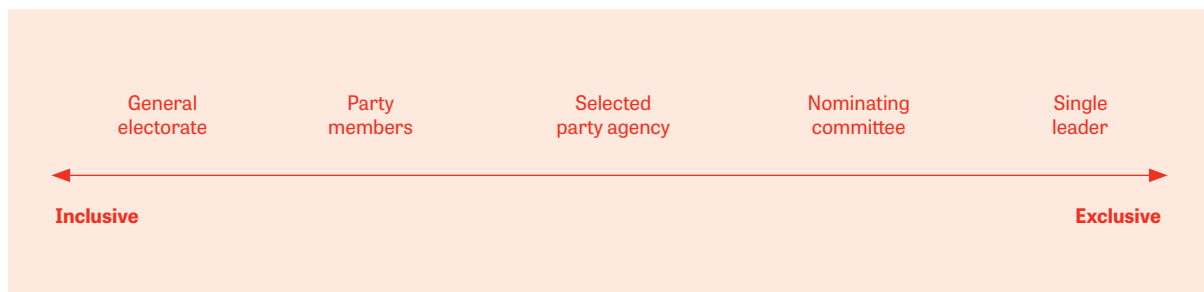
Aangezien de resultaten van dit onderzoek vaak zeer landenspecifiek en bijgevolg diffuus zijn, is het niet evident hier veel conclusies te bespreken. We belichten, in een notendop, enkele belangrijke of opvallende **resultaten**. Ten eerste blijkt uit een vergelijking van de selectieprocessen dat een gedecentraliseerd verloop kenmerkend is voor een kleine meerderheid van onderzochte landen. Ook van **België** wordt gezegd dat “the centre plays an insignificant part” (Gallagher & Marsh 1988:245). Hoewel dat, zoals straks zal blijken, zeer genuanceerd moet worden. In andere landen (bv. Frankrijk) gebeurt de selectie wel door de centrale, nationale partijleiding. De vraag naar hoeveel personen in het selectieproces betrokken zijn, moet al even genuanceerd worden beantwoord, aangezien selectie in sommige landen en partijen het exclusieve terrein is van de partijleiding, terwijl in andere landen partijleden of zelfs kiezers meer betrokken worden. Het derde aspect van het selectieproces, de selectiecriteria,

toont aan dat veel partijen geen formele regels hebben waaraan hun kandidaten moeten voldoen. Sommige bepalen wel een aantal minimumcriteria, zoals een bepaalde tijd partijlid zijn of een maximumleeftijd. Gallagher maakt een onderscheid tussen objectieve en subjectieve criteria. Van de **objectieve** criteria wordt bijvoorbeeld vaak rekening gehouden met de woonplaats, de achtergrond of het geslacht. Van de **subjectieve** criteria is een staat van dienst in de partij het meest geapprecieerde, maar daarnaast kijken selectoren ook naar elementen die bijdragen tot de **electoral appeal** van de kandidaten, zoals het bezit van sociale en communicatieve vaardigheden. Wat de externe factoren betreft die het selectieproces kunnen beïnvloeden, spelen wettelijke voorzieningen nauwelijks een rol en blijkt kandidatenselectie meer gecentraliseerd te zijn in unitaire dan in federale staten. Gallagher besluit dat kandidatenselectie wel degelijk iets zegt over de machtsverdeling binnen partijen: “the nature of the nominating procedure reflects the nature of the party more than it determines it” (Gallagher & Marsh 1988:277).

6.3.1 Methodes van kandidatenselectie

Door kiezers, partijtop en/of partijleden

Er zijn vele manieren om kandidaten te selecteren. De meest open methode is die van de **primaries** (voorverkiezingen), waarin (geregistreerde) kiezers uit de kandidaat-kandidaten in een geheime stemming een kandidaat kiezen. In de Verenigde Staten wordt dat systeem bv. gebruikt voor het Congres, het presidentschap en voor veel andere mandaten, zoals het burgemeesterschap. Soms gebeurt dat zonder ‘verkiezing’, maar op een **caucus**. Dat is een samenkomst waarin mensen hun voorkeur publiek uiten, bv. door op een bepaalde plaats in de zaal te zitten, en waarin ze vaak openlijk met elkaar debatteren over de vraag wie de beste kandidaat is. In de meeste Europese landen zijn het **partijen**, niet de kiezers, die de kandidaten selecteren. Maar ook daarbinnen zijn vele procedures mogelijk. Soms beslist de partijtop alleen over de hele lijst, soms beslist ze alleen over enkele (belangrijke) plaatsen op die lijst. In andere gevallen wordt de beslissing aan de leden overgelaten. Vaak is er in de praktijk een tussenvorm: de partijleiding beslist na raadpleging van de leden. Die kunnen al dan niet zelf voorstellen doen. In de praktijk zal de partijtop er alles aan doen om controle te houden over de selectie van de kandidaten op de sleutelplaatsen op de lijst.

Figuur 3. Inclusief en exclusief selectoraat (bron: Hazan & Rahat 2006:110)

Conceptueel raamwerk

Bekend is het conceptuele raamwerk van Gideon **Rahat** en Reuven **Hazan** (2001; Hazan & Rahat 2006, 2010), dat sindsdien vaak in comparatief onderzoek gebruikt wordt en toelaat om methoden van kandidatenselecties te classificeren. Ze doen dat op basis van **vier dimensies**: het kandidaatschap (wie kan zich kandidaat stellen?), het selectoraat (wie selecteert?), de mate van (de)centralisatie (op welk territoriaal politiek niveau gebeurt de selectie?) en de stemming of aanduiding (hoe gebeurt de eigenlijke selectie concreet?). De twee meest relevante daarvan, die zichzelf en anderen het meest uitwerken, zijn: 'wie' en 'waar' van de selectie (dimensies 2 en 3), allebei te vatten onder de noemer 'methodes van kandidatenselectie' en allebei verwijzend naar de selectielocus.

Het selectoraat ('wie')

Het selectoraat bestaat uit de persoon of groep personen die binnen de partij de macht bezit om zich over de selectie van kandidaten uit te spreken. Naargelang het aantal personen dat hierbij betrokken is, kan het selectoraat volgens Rahat en Hazan 'inclusief' (veel) dan wel 'exclusief' (weinig of één) zijn. De mate van inclusiviteit van het selectoraat bij kandidatenselectie houdt nauw verband met de mate van democratie binnen de partij. Hoe inclusiever het selectoraat, d.w.z. hoe meer mensen/groepen bij de selectie betrokken worden, hoe democratischer de selectieprocedures van een partij. Dat is tenminste het geval wanneer theorie en praktijk overeenkomen, wat niet altijd het geval blijkt te zijn. Partijen kunnen hun leden meer inspraak geven als signaal, bijvoorbeeld als reactie op een slechte verkiezingsuitslag, dalende ledenaantallen of *partisan dealignment*, maar zolang de feitelijke beslissingsmacht bij de partijtopy blijft, kan men niet echt van democratisering spreken (Katz 2001:292-3;

Pennings & Hazan 2001; Deschouwer 1994; Hazan & Voerman 2006). In elk geval hebben een aanzienlijk aantal partijen in West-Europa in de voorbije decennia maatregelen genomen om hun kandidatenselectiemethodes inclusiever te maken (Mair 1997; Scarrow et al. 2000; Bille 2001).

Mate van decentralisering: territoriaal of functioneel ('waar')

De tweede dimensie van de selectielocus is de mate van **decentralisering** van de selectieprocedure. Die kan zowel territoriaal als functioneel van aard zijn. **Functionele** decentralisatie verwijst naar de gegarandeerde vertegenwoordiging van bepaalde groepen en segmenten uit de samenleving, bijvoorbeeld vrouwen, vakbonden en minderheden (Hazan & Rahat 2001:304). **Territoriale** decentralisatie komt vaker aan bod in de literatuur over kandidatenselectie en houdt verband met de vraag of de selectie een zaak is van lokale, regionale of nationale afdelingen van de partij. Het onderzoek van Bille (2001) toont aan dat de meeste Europese landen een territoriaal gedecentraliseerde selectieprocedure kennen. Bovendien is de mate van dit type decentralisatie ook in verband gebracht met het politieke en electorale systeem, de partijgrootte en de regionale verschillen (Epstein 1980:225-226; Matthews 1984:565-567). Zo blijkt een gedecentraliseerde methode van kandidatenselectie meer aanwezig te zijn in federale landen (Gallagher & Marsh 1988), in meerderheidssystemen met *single-member districts* (Czudnowski 1975:221) en in kleine partijen en in de Noordse Europese landen (Lundell 2004).

Terwijl een grotere inclusiviteit van het selectoraat normaal gezien neerkomt op een democratisering van de selectieprocedures, is dat niet per definitie het geval voor een decentralisering van de procedure. Een selectieprocedure die op lokaal politiek niveau

(decentraal) plaatsvindt, kan tegelijk zeer exclusief zijn als zij bijvoorbeeld het voorrecht is van de lokale partijvoorzitter alleen. Een selectieprocedure op nationaal niveau (centraal) kan dan weer zeer inclusief zijn als zij bijvoorbeeld tot stand komt via een algemeen ledencongres. Dit bewijst dat decentralisering en inclusiviteit twee verschillende concepten zijn en niet door elkaar gebruikt mogen worden (Pennings & Hazan 2001; Rahat 2007:167; Lundell 2004:30; Hazan & Voerman 2006).

6.3.2 Selectiecriteria

Combinatie van criteria: 'ticket balancing'

De electorale competitie speelt zich bij het rekruteringsproces af tussen potentiële kandidaten en tussen partijen (Best 2007:88). Partijen willen zoveel mogelijk 'goede' kandidaten op hun lijsten, waarvan zij menen dat ze (delen van) de kiezers zullen aanspreken. De criteria die selectoren bij de keuze van kandidaten hanteren, worden soms opgedeeld in **ascriptive versus achievement-related** (Seligman 1971:12), soms in objectief versus subjectief of formeel versus informeel (Gallagher 1988:6, 247). Vooral in *multi-member*-kiessystemen (zie hoofdstuk 12) doet men aan **ticket balancing**: een zo evenwichtig mogelijke lijst opstellen die zoveel mogelijk groepen van kiezers kan aanspreken, door een combinatie van criteria. Ook in België wordt bij de lijstmaak rekening gehouden met bepaalde evenwichten op het vlak van regionale spreiding, leeftijd, geslacht (wettelijke verplichting), ideologische of levensbeschouwelijke strekking, seksuele voorkeur, etnische afkomst, beroepscategorieën, specialisme, groepslidmaatschappen, bekendheid, ervaring enz.: "the selectors may employ whatever criteria are relevant to produce a ticket with the greatest electoral appeal" (Gallagher 1988:7).

Electoral overwegingen zijn doorslaggevend

In een sterk gemediatiseerd en gepersonaliseerd politiek klimaat met een hoge volatiliteit van de kiezer, is dat geen eenvoudige opgave. Bochel en Denver (1983) stelden in een studie van de criteria voor kandidatenselectie in de Britse Labour-partij vast dat **electorale** overwegingen de bovenhand haalden op alle andere. Zowel inhoudelijk-kwalitatieve als ideologische overwegingen (links-rechtspositionering) kwamen pas na het stemmentrekkerspotentieel van een kandidaat, al waren inhoudelijke overwegingen voor de Labour-kandidaat belangrijker in districten waar men zeker

was van een Labour-zetel. Reeds in 1983 was het electorale argument voor de – toen zeer linkse – Labour-selectoren het meest doorslaggevend. Norris (1993) wijst erop dat selectoren bij hun keuze van (potentiële) kandidaten in mindere of meerdere mate bevooroordeeld zijn.

6.3.3 Kandidatenselectie in België

De 'nuttige volgorde'

Hierboven keken we vooral naar internationale literatuur rond de selectie van verkiezingskandidaten. Hoe staat het met de kandidatenselectie in België? Niet enkel de selectie van kandidaten zelf is daarbij van belang, wie niet op een lijst staat kan immers niet verkozen worden. Maar vooral hun rangschikking op de lijst, wie staat waar, heeft een zeer grote invloed op wie er uiteindelijk verkozen zal raken. De **'nuttige volgorde'** (zie hoofdstuk 12) waarin kandidaten door de partijen gezet worden, wordt door kiezers zeer zelden doorbroken. Kiezers bepalen dus vooral het aantal kandidaten dat per partij naar het parlement trekt, wie die kandidaten waren beslist de partij grotendeels zelf (De Winter 1988:20-46).

Overgang van gedecentraliseerde en inclusieve naar meer gecentraliseerde en exclusieve selectiemethoden

In tegenstelling tot de meeste westerse democratieën heeft zich in België vanaf de naoorlogse periode een geleidelijke overgang voorgedaan van gedecentraliseerde en inclusieve selectiemethoden naar meer **gecentraliseerde en exclusieve** procedures. Beide evoluties verliepen wel in een verschillend tempo. Terwijl het tot de jaren 1960 vooral de partijleden waren die via polls konden beslissen wie de lijsten bevolkte, werd het democratische gehalte van dit systeem sindsdien wat ingesnoerd om interne partijtegenstellingen de kop in te drukken en nieuwe, van buiten de traditionele structuren van de zuilen komende kandidaten, gemakkelijker toe te laten. Democratische selectie ruimde met andere woorden plaats voor een meer oligarchische selectie. Vanaf de jaren 1980 voeren partijen opnieuw meer ledeninspraak in bij het samenstellen van de kieslijsten, zij het dat deze statutaire bepalingen vooral op papier hun deugd bewijzen, terwijl de eigenlijke beslissing nog altijd bij de partijtop ligt (Wauters 2003).

6.3.3.1 Van inclusief naar exclusief

Behoorlijk 'exclusief' selectoraat

Fiers en Krouwel beamen dat kandidatenselectie in België (en Nederland) “is mainly a **prerogative** of the national party executive with only formal ratification by (local) party members” (Fiers & Krouwel 2005:141). De nominatie van kandidaten gebeurt door de lokale, provinciale of regionale partijleiding en leden, maar de voornaamste keuzes (lijsttrekkers of duwers, verkiesbare plaatsen) kunnen uiteindelijk niet zonder de partijtop in Brussel beslist worden, of die beslist daar helemaal alleen over. Partijleden kunnen meestal enkel deze voorgestelde kandidaten goedkeuren. We hebben dus te maken met een behoorlijk **'exclusief'** selectoraat (Hazan & Rahat 2006:109). Vandaag stellen de meeste partijen 'modellijsten' samen, die slechts met een (tweederde)meerderheid van de leden kan worden verworpen, wat volgens Fiers en Krouwel in de praktijk neerkomt op “reducing the members' involvement to formal ratification of the leadership's selection” (Fiers & Krouwel 2005:140-141; Deschouwer 1994:96-98; De Winter 1988).

'Bekendegezichtenstrategie' als antwoord op ingrijpende politieke uitdagingen

Deze 'democratisering' van de lijstsamenstelling was deel van het **antwoord** dat de traditionele partijen moesten formuleren op ingrijpende politieke uitdagingen, in België bijvoorbeeld de almaar voortschrijdende volatilititeit van de kiezer en de doorbraak van nieuwe partijen (zoals groenen en extreemrechts) of de roep naar meer inspraak voor leden en kiezers om 'de kloof tussen burger en politiek' te dichten. Om de electorale verliezen om te buigen, sleutelen partijen aan zichzelf, o.a. door meer **interne partijdemocratie** in te bouwen, maar ook door nieuwe rekruteringsstrategieën. In de jaren 1990 zien we plots een lichte externe - grotendeels populaire - kandidaten, vaak zonder enige partijpolitieke achtergrond of ervaring, maar afkomstig uit showbizz, sport of media (de bv's). Ook na 2000 bleef deze electorale tactiek een tijd in gebruik, al kwam men na tegenvallende ervaringen terug van bekende kandidaten uit de populaire cultuur, en kregen eerder succesvolle en bekende academische en management- of vakbondsfiguren prominente plaatsen op de lijsten aangeboden. Een categorie die het in die nieuwe **'bekendegezichtenstrategie'** ook ruimschoots haar deel krijgt, zijn de kinderen en/of kleinkinderen van (voormalige) politici, zij

het dat die in België niet geheel nieuw was (Gaus 1985). Deze bv-golf is ondertussen grotendeels gaan liggen, al blijven **familiestambomen** wel in trek.

Er zijn verschillende verklaringen voor de toename van de selectie van bekende koppen bij verkiezingen aan het einde van de jaren 1990 en het begin van de jaren 2000. Dat de ontzuilde, meer volatiele kiezer minder trouw is aan een partij en ideologie, wordt doorgegaan als hoofdreden naar voren geschoven. Bekende koppen, en de met hen verbonden kenmerken, moeten de partij dan aantrekkelijk maken: als die bv's voor die partij kiezen zal dat wel een goede keuze zijn, was een effect dat ze beoogden. Gezien het dalend vertrouwen in de politiek koos men kandidaten van buiten de politiek (Wynants 2004:180)

Verkiezingen als populariteitsslag tussen individuele 'persoonlijkheden'

Het aantal voorkeurstemmen steeg lange tijd (Wauters 2003), waardoor 'personen' of eerder 'persoonlijkheden' in de politiek belangrijker werden. Het fenomeen van 'bv's' op lijsten is zoals gezegd afgenomen, ook het gebruik van de **voorkeurstem** stijgt niet steeds verder. Integendeel, sinds de verkiezingen van 2003 (federaal) en 2004 (regionaal) daalt het totaal aantal voorkeurstemmen. Maar binnen die **algemene daling** trekken de kopstukken in toenemende mate voorkeurstemmen aan (bijv. Bart De Wever in 2014 in de kieskring Antwerpen), waar die kopstukken niet kunnen opkomen (in andere dan hun eigen kieskringen) stemmen kiezers meer op de lijst, als surrogaat voor de afwezige leider (en dus minder op kandidaten van die kieskring) (Wauters et al. 2015).

En dat terwijl de **kieskringen** wel groter geworden zijn (zie hoofdstuk 12), wat meestal bekendheid - een voordeel voor een voorkeurstem - belangrijker maakt: in 1995 werden de kieskringen van de Senaat (tot het hele Nederlandstalige respectievelijk Franstalige grondgebied) groter, in 2002 werden ook voor de verkiezing van de Kamer en het Vlaams Parlement grotere kiesomschrijvingen ingesteld (provinciale in plaats van de tot dan gehanteerde arrondissementele kieskringen). Bij die laatste keshervorming werden nog enkele maatregelen genomen die een versterkend effect bleken te hebben op de 'personalisering' van de verkiezingen en de politiek in het algemeen. Ten eerste werd aan het gewicht van de lijststem gesleuteld: voor de federale en regionale verkiezingen werd het gewicht van de lijststem gehalveerd vanaf de verkiezingen van respectievelijk 2003 en 2004, voor de lokale

en provinciale verkiezingen werd dat gewicht van 2006 tot een derde herleid. Op die manier evolueerden verkiezingen meer naar een populariteitsslag tussen individuele politici. Maar zeker op bovenlokaal vlak wordt de ‘nuttige volgorde’ maar zelden doorbroken.

6.3.3.2 Meer gecentraliseerd

Controle door partijtop

Behalve op een exclusiever selectoraat (meer invloed voor de partijtop) verwezen we ook naar de trend van een meer gecentraliseerde selectieprocedure. Deze laatste is recenter en minder algemeen. In 1988 concludeerde De Winter nog dat de selectieprocedures in België decentraal waren georganiseerd, maar intussen is deze situatie veranderd.

“Because of the increasing need for the national party leadership to be in control of the party, a deed rooted in the ongoing complicated and delicate coalition negotiations needed to keep the consociational system going, there has been a downgrading of the role of the individual member.” (Bille 2001:370)

De selectieprocedure vindt nog steeds frequent plaats op het niveau van de kieskring, maar “national executives generally maintain tight supervision and control: thus, they generally retain the power of veto as a final safeguard” (Fiers & Krouwel 2005:141). Bovendien heeft België een aantal kenmerken die, zoals eerder vermeld, in verband staan met eerder **gecentraliseerde** selectieprocedures, zoals *multi-member districts* en het gebruik van *balanced tickets* in het proportionele kiesstelsel (Hazan & Voerman 2001; Rahat 2007:163).

6.3.3.3 Selectiecriteria in België

Tot eind 20ste eeuw bepaalde de kiezer het aantal zetels per partij, veeleer dan wie die zetels moest bezetten

Laten we tot slot de **evoluties** bekijken in de selectiecriteria in België. Tot aan het einde van de 20ste eeuw hadden de partijen in dat opzicht een aanzienlijke mate van vrij spel, aangezien de macht van de kiezer zich beperkte tot het bepalen van het aantal zetels per partij, veeleer dan wie die zetels moest bezetten. Dit was zoals gezegd het gevolg van de dominantie van de zogenaamde ‘nuttige volgorde’ (De Winter 1986, 1988; Deschouwer 1994). Het grote belang van de lijststem (Art. 170 van het Kieswetboek), het amper

uitbrengen van voorkeurstemmen, tot voor enkele decennia gecombineerd met een grote mate van kiezerstrouw, maakte dat de volgorde waarin de partijen hun kandidaten rangschikten, de partijen een vrij grote zekerheid gaf over wie hen in het parlement zou vertegenwoordigen. Ter illustratie, tussen 1919 en 1999 zijn amper 30 op de 5019 Kamerleden (0,6%) buiten de zogenaamde ‘nuttige volgorde’ verkozen (Wauters 2003:44).

Nieuwe opportuniteiten en nieuwe strategieën

Deze situatie **veranderde** wat met de hierboven aangehaalde kieshervormingen van 1995 en 2002, d.w.z. de mogelijkheid tot het uitbrengen van meerdere voorkeurstemmen en vooral de vermindering van het gewicht van de lijststem en de grotere kiesomschrijvingen. Gekoppeld aan ontzuiling en volatilititeit van het electoraat (Mair et al. 2004) en aan de toegenomen mediatisering en personalisering van de politiek en verkiezingen in het bijzonder, noodzaakte dit partijen om op zoek te gaan naar nieuwe rekruteringsstrategieën en deels andere profielen van kandidaten die in deze nieuwe *structure of opportunities* een zo groot mogelijk deel van het steeds volatieler geworden electoraat kunnen aanspreken.

Invloed van institutionele veranderingen en maatschappelijke evoluties

Kandidatenprofielen moesten zich aanpassen, bijvoorbeeld aan de mediatisering van de politiek. **Van Aelst** noteerde in *De mediatisering van de Vlaamse politiek*:

“De media hebben ingang gevonden in de hoofden van politici en kregen daardoor een permanente invloed op het functioneren van politici en politieke instellingen” (Van Aelst 2014:88).

Hij nuanceert het beeld van ‘de almachtige media’, maar stelt vast hoe politici hun communicatiestijl aanpassen, hun werk door de media laten inspireren en tot slot hoe politieke instellingen hun structuren aan de werking van de media aanpassen. Partijen passen vanaf het einde van de jaren 1990 hun rekruteringsstrategieën ook aan door meer extern te rekruteren.

Dit heeft op zijn beurt een effect op de centralisering van het selectieproces, zoals **Deschouwer** opmerkt:

“One enters through the main door, on the invitation of the central leadership” (Deschouwer 2004:191).

Persoonlijke populariteit wordt belangrijker en door de grotere kiesomschrijvingen is toegang tot de massamedia daarvoor niet onbelangrijk. Hoewel dit uiteraard niet algemeen geldt, is er steeds minder tijd om te groeien op de achterste banken van het parlement. Verkozenen moeten er vaak staan vanaf het moment dat ze het parlement betreden. In dat opzicht passen mensen die buiten de politiek al een carrière en/of bekendheid hebben opgebouwd, goed in deze nieuwe rekruteringsstrategie. “Human capital, in the shape of politicians who can connect with the electorate, particularly via the mass media, becomes crucial for the electoral fortunes of political parties” (Fiers & Krouwel 2005:148). Dit maakt meteen duidelijk dat institutionele veranderingen (o.a. grootte kieskring, gewicht voorkeurstem) en maatschappelijke evoluties (o.a. mediatisering, ontzuiling, volatilititeit) een grote invloed kunnen hebben op het rekruteringsproces, in het bijzonder op het selectieproces.

7 Politieke carrières

Tot slot wordt in het rekruteringsonderzoek vaak niet enkel ingegaan op de start, maar ook op het verdere **verloop** van de carrière (Matthews 1984). We stippen enkele van de vele invalshoeken aan. Onderzoek naar politieke carrières beslaat diverse aspecten van de loopbaan: bv. de pre- of postpolitieke loopbaan van de politicus, het cumuleren van politieke mandaten en andere beroepen met dat van politicus, het aantal jaren dat iemand parlamentslid is alvorens minister te worden, de kans op herverkiezing.

Vier ‘circulatiecriteria’

In eigen land is er heel wat onderzoek naar carrièrepatronen, vooral van parlamentsleden. Denk aan de KANDI-WIE-studies van de KU Leuven (die profielen van gekozenen en kandidaten onderzoeken) of het onderzoek van Stefaan **Fiers** (2000) in zijn boek *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging. De circulatie onder de Belgische parlamentsleden 1946-1995*. Daarin onderzoekt hij de samenstelling van het Belgische parlement en het verloop van de in- en uitstroom, aan de hand van vier ‘circulatiecriteria’ die door de Deen Pedersen (1977) werden vooropgesteld: **toegankelijkheid** (in hoeverre zijn er strenge voorwaarden aan elitelidmaatschap verbonden?), **vluchtigheid** (hoelang duren de

carrières?), **continuïteit** (in welke mate zijn de carrières doorlopend?) en **zekerheid van de zetel** (in welke mate is er – ongedwongen – ruimte voor vers bloed in de elite, d.w.z. in hoeverre geraken uittredende parlamentsleden opnieuw verkozen?). Een open elite is met andere woorden toegankelijk, vluchtig, kent een lage continuïteit en een lage ‘zetelzekerheid’. Voor een gesloten elite gelden dan net de tegenovergestelde kenmerken. Na een uitvoerige analyse besluit Fiers dat de Belgische parlementaire elite tussen 1946 en 1995 behoorlijk **continu** (mee dankzij bijvoorbeeld coöptatie van Senatoren die vaak niet-herverkozen parlamentsleden blijken te zijn) en sterk **zetelzeker** is. Wat dat laatste betreft, is het bijvoorbeeld zo dat bij Kamerverkiezingen telkens heel wat uittredende parlamentsleden opnieuw verkozen werden. Dit is in de jaren na het onderzoek toch enigszins **veranderd**.

Uit cijfers van het *Centrum voor Politicologie* van de KU Leuven blijkt bijvoorbeeld dat voor de federale wetgevende verkiezingen van 13 juni 2010 slechts de helft van de uittredende Kamerleden naar de Kamer terugkeert, terwijl 84,1% van hen kandidaat was. Bij de Senatoren ligt dat aandeel nog een stuk lager: slechts 38,7% van de Senatoren keert terug, hoewel 90,3% kandidaat was (Vanlangenakker, Put & Maddens 2010:9). Deze lage zetelzekerheid heeft uiteraard te maken met de genoemde electorale aardverschuiving die die verkiezingen teweegbrachten (de winst van de N-VA met veel nieuwkomers in het parlement), maar ook tijdens de vorige verkiezingsjaren was de trend naar een lagere zetelzekerheid al duidelijk. Wat de **vluchtigheid** van het mandaat betreft, constateert Fiers dat de Kamerleden gemiddeld langer zetelden dan de Senatoren (9,4 tegenover 7,9 jaar), wat in internationaal perspectief een plaatsje in de middenmoot betekent. Ook dit cijfer kende in het anderhalve decennium na het onderzoek een dalende trend. Tot slot is er nog de **toegankelijkheid** van het parlementaire mandaat. Fiers stelt vast dat, ondanks de weinige formele beperkingen (bv. beperkte toelatingscriteria in de grondwet), er toch geen sprake kan zijn van een open elite. De partijen hebben namelijk heel veel macht in het bepalen van wie verkozen raakt. Zaken als het gewicht van de lijststem en de nuttige volgorde zorgden ervoor dat de toegang door de partijen streng werd gecontroleerd. Fiers (2000) concludeerde dan ook dat zijn onderzoek de vaak gehoorde thesis bevestigt dat niet de Belgische kiezers, maar wel de politieke partijen beslisten wie er in het parlement zou zetelen. Daarbij moet opnieuw worden opgemerkt dat recente

evoluties de kiezer wel iets meer macht geven dan tijdens de periode die door Fiers werd onderzocht. Toch blijft de macht van de partijen bij de selectie van de kandidaten groot.

Onderzoek van sociaaldemografische en carrièreprofielen van politici op verschillende territoriale politieke niveaus

Een basiswerk in Vlaanderen met betrekking tot de rekrutering en carrières van de politici vinden we in *Wie Zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgezicht* van **Fiers en Reynaert** (2006). In dit in hoofdzaak beschrijvende boek worden in de eerste plaats sociaaldemografische en carrièreprofielen van politici op de verschillende territoriale politieke niveaus onderzocht, met name lokaal, provinciaal, Vlaams, federaal en Europees. Bovendien wordt niet alleen de wetgevende, maar ook de uitvoerende macht bekeken, met een hoofdstuk over de selectie en 'deselectie' van de federale en Vlaamse ministers (Fiers, Dumont & Dandoy 2006). Hierin wordt niet alleen bestudeerd hoe en waarom bepaalde ministers worden uitgekozen, maar ook hoeveel ministers de legislaturen vroegtijdig verlaten en waarom.

Dit wordt ook comparatief onderzocht in twintig Europese landen in *The Selection of Ministers in Europe. Hiring and Firing* van Keith **Dowding** en Patrick **Dumont** (2008), waarin dit alles in historische en constitutioneel perspectief kan worden gezien.

Politiek steeds meer een zaak van professionals

Recenter onderzoek is er van **Maddens, Put en Smulders** (2014) in *Het DNA van de kandidaten: een doorlichting van de kandidaten voor de Kamerverkiezingen van 1987 tot 2010*. Daaruit bleek dat wie op een lijst wil staan, het best ervaring in de Kamer of in het Vlaams Parlement heeft: het aantal parlementsleden op verkiesbare plaatsen steeg van 30% in 1999 naar bijna twee op de drie in 2010. Het aandeel van parlementsleden die al ergens zitting hebben en die opnieuw op een lijst voor een regionaal of federaal parlement staan, ging de afgelopen jaren de hoogte in, van 10% tot 23,4%. Dit onderzoek bevestigt dat politiek steeds meer een zaak van professionals wordt. Een recent fenomeen is het opduiken van kabinetsleden op de lijsten (0,6% in 1987, 5,9% in 2010). Heel wat huidige toppers begonnen hun politieke carrière op een kabinet, dat dus niet enkel een goede springplank is naar een job in de administratie, maar ook naar een parlementaire zetel. Kabinetsleden namen in 2010 6,7% van de verkiesbare

plaatsen in. Als deze twee categorieën van professionele politici worden opgeteld, kabinetsleden en uittredende parlementsleden, dan vormen ze in 2010 samen 72,2% van de verkiesbare plaatsen op de lijsten. De rest van de lijsten werd vooral aangevuld met kaderleden, werkgevers en zelfstandigen. Grote afwezigen zijn de arbeiders (in 1987 nog 6,2%, in 2010 1,5%).

Professionalisering van het politieke ambt

Een andere belangrijke focus in het onderzoek over politieke carrières, is de studie van de professionalisering van het politieke ambt. Politici zijn gaandeweg meer gaan leven van politiek (*to live off politics*) in plaats van voor politiek (*to live for politics*), zoals Max **Weber** het stelde.

Uitvoerig bewijsmateriaal voor deze evolutie en interessante bedenkingen daarbij vinden we in het boek *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries* van Heinrich **Best** en Maurizio **Cotta** (2000). Daarin gaan de auteurs op zoek naar trends en evoluties in politieke rekrutering en carrièrepatronen van parlementsleden in verschillende Europese landen. In essentie stellen zij over die lange tijdsspanne twee evoluties vast: enerzijds is er sprake van een toegenomen **democratisering**, een evolutie naar een massademocratie. In het zog van deze evolutie doet zich een tweede voor, namelijk die van politieke **professionalisering**. Politiek wordt steeds meer een ingewikkeld metier, dat deskundigheid vereist en niet zomaar voor iedereen is weggelegd. Dit is ook duidelijk merkbaar in de statistieken van de profielen van de verkozenen, waar steeds minder arbeiders en laagopgeleiden en steeds meer universitair in voorkomen. De hele 20ste eeuw door neemt het profiel van de parlementariër in Europa steeds minder de rol aan van *dignitary*, maar wel van een *professional politician*. Het probleem is echter dat beide evoluties tegenstrijdig zijn, althans vanuit een descriptieve visie op vertegenwoordiging. Democratisering is inclusief, gaat gepaard met een grotere groep van potentieel verkiesbaren. Professionalisering, daarentegen, is exclusief, houdt net een kleinere groep van verkiesbaren in. De complexiteit van onze huidige westerse democratieën maakt politiek, evenals veel andere beroeps categorieën trouwens, tot een gespecialiseerd werkterrein dat niet enkel gedegen kennis en relevante vaardigheden vereist, maar ook eigen toegangsregels bepaalt voor wie dat veld al dan niet kan of mag betreden.

Incompatibiliteit van democratie (inclusief) en geprofessionaliseerde vertegenwoordiging (exclusief)

Met andere woorden, de potentieel grotere rekruteringspoel van kandidaten die de democratisering doet vermoeden, wordt van binnenuit automatisch afgeslankt door allerlei geschreven en ongeschreven wetten, regels en gewoonten, en vooral door het marktprincipe van vraag en aanbod.

“Eventually, however, European developmental paths converged into the figure of the fully professionalized politician in the context of an ‘inclusive’ mass democracy. The fact that this is a contradictory configuration [...] assures us that we have not reached, and probably never will, a perfect solution to the challenge of combining the practices of representation with the promises of democracy.” (Best & Cotta 2000:525)

Kortom, de huidige democratie en vertegenwoordiging zijn volgens deze auteurs eigenlijk inherent **niet compatibel**. Beide hebben andere verwachtingen, waardoor er wrevel is. Democratie belooft te veel, het niet realiseerbare, toch niet binnen de huidige grenzen van hoe vertegenwoordiging wordt ingevuld. Maar die vorm van geprofessionaliseerde vertegenwoordiging is nodig in de huidige complexe, gediversifieerde samenlevingen, waar professionele paden verregaand gespecialiseerd zijn.

8 Uitleiding

Macht en tegenmacht

In dit hoofdstuk, zowel in het theoretische als in het wat meer empirische luik, richtten we ons op de macht in handen van weinigen. Omdat België een vrij **elitair** systeem is, is het belangrijk om die elite en de manier waarop ze gevormd wordt, beter te leren kennen. Al gaat het hierboven vooral over de politieke elite, die maar een van vele relevante elites is. Elites willen macht over de massa. Gelukkig wordt die macht (deels) gecompenseerd door tegenmacht. Elites hebben het land niet voor zich alleen, ze kunnen niet alleen en zonder inmenging of optreden van anderen hun zin doordrijven.

Het spiegelbeeld van de elite: de massa

In het volgende hoofdstuk bekijken we als het ware het spiegelbeeld van elites. We hebben het dan over de niet-elite, over de **massa** van burgers die al dan niet georganiseerd hun rol in het politieke systeem spelen. We buigen ons over politieke socialisatie en cultuur, die mee bepalen of, in welke mate en op welke wijze groepen burgers in de politiek zullen participeren.

Referenties

- Albertoni, E.A. (1987). *Mosca and the Theory of Elitism*. Trans. Paul Goodrick. Oxford, Basil Blackwell.
- Almond, G., Powell, G., Dalton, J. & Ström, K. (2008). *Comparative Politics Today*. New York, Longman, Pearson International Edition.
- Barber, J. (1965). *The Lawmakers. Recruitment and Adaptation to Legislative Life*. New Haven, Yale University Press.
- Best, H. & Cotta, M. (2000). *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford, University Press.
- Best, H. (2007). New Challenges, New Elites? Changes in the Recruitment Patterns of European Representative Elites. In: *Comparative Sociology*, 6, pp. 85-113.
- Bochel, J. & Denver, D. (1983). Candidate Selection in the Labour Party: What the Selectors Seek. In: *British Journal of Political Science*, 13, 1, pp. 45-69.
- Bottomore, T.B. (1965). *De elite in de maatschappij*. Rotterdam, Universitaire Pers.
- Brady, H.E., Schlozman, K.L. & Verba, S. (1999). Prospecting for Participants: Rational Expectations and the Recruitment of Political Activists. In: *The American Political Science Review*, 93, 1, pp. 153-168.
- Burnham, J. (1941). *The Managerial Revolution*. Harmondsworth, Penguin.
- Burnham, J. (1943). *The Machiavellians. Defenders of freedom*. New York, The John Day Company.
- Carlton, E. (1996). *The Few and the Many. A Typology of Elites*. Aldershot, Scholar Press.
- Cawson, A. (1986). *Corporatism and Political Theory*. Oxford, Blackwell.
- Celis, K. & Woodward, A. (2001). *Het Vlaams Parlement, Nieuwe Politieke Cultuur en het potentieel voor een valorisatie van het maatschappelijk kapitaal van vrouwen in de politieke besluitvorming*. Brussel, VUB-Centrum voor Vrouwenstudies.

- Czudnowski, M. (1975). Political Recruitment. In: F. Greenstein & N. Polsby (red.). *Handbook of Political Science*. Vol. 2. Micropolitical Theory. Reading, MA, Addison-Wesley, pp. 155-242.
- Czudnowski, M. (red.) (1982). *Does Who Governs Matter? Elite Circulation in Contemporary Societies*. De Kalb, Northern Illinois University Press.
- Dahl, R. (1961). *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven, Yale University Press.
- Danziger, J. (2005). *Understanding the Political World. A Comparative Introduction to Political Sciences*. 7th ed. New York, Longman, Pearson International Edition.
- de Kievit, J. (2012). *Democratie. Ideaal en weerbarstige werkelijkheid*. Den Haag, ProDemos.
- De Landtsheer, C. & de Sutter, P. (2011). *De clash der Titanen. Een psychologische cartografie van de Belgische politiek*. Brussel: ASP.
- De Winter, L. (1988). Belgium: Democracy or Pligarchy? In: M. Gallagher & M. Marsh (red.). *Candidate Selection in Comparative Perspective. The Secret Garden of Politics*. London, Sage, pp. 20-46.
- De Winter, L. & Brans, M. (2003). Belgium: Political Professionals and the Crisis of the Party State. In: J. Borchert & L. Golsch (red.). *The Political Class in Advanced Democracies*. Oxford, University Press, pp. 45-67.
- Depauw, S. (2002). *Rebellen in het parlement. Fractiecohesie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers (1991-1995)*. Leuven, Universitaire Pers.
- Deschouwer, K. (1994). The Decline of Consociationalism and the Reluctant Modernization of Belgian Mass Parties. In: R.S. Katz & P. Mair (red.). *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London, Sage, pp. 80-108.
- Deschouwer, K. (2004). Political Parties and Their Reactions to the Erosion of Voter Loyalty in Belgium: Caught in a Trap. In: P. Mair, W.C. Müller & F. Plasser (red.). *Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets*. London, Sage, pp. 179-206.
- Devos, C., Matthysen, E., Reynaert, H. & Van Hoe, J. (1997). Hoe komen de toekomstige mandatarissen in contact met de lokale politiek? Een verkennend onderzoek. In: *Res Publica*, 39, 1, pp. 63-88.
- Dewachter, W. (1973). La hiérarchie du pouvoir dans la politique belge. In: *Res Publica*, 14, 2, pp. 279-290.
- Dewachter, W. (1991). *Politiek in België. Geprofileerde machtsverhoudingen*. Leuven, Acco.
- Dewachter, W. (1992). *Besluitvorming in politiek België*. Leuven, Acco.
- Dierickx, G. (2001). *De logica van de politiek*. Leuven, Garant.
- Dierickx, G. (2005). *De logica van de politiek*. Antwerpen, Garant.
- Dowding, K. & Dumont, P. (2008). *The Selection of Ministers in Europe. Hiring and Firing*. New York, Routledge.
- Edinger, L. & Searing, D. (1967). Social Background in Elite Analysis: a Methodological Inquiry. In: *The American Political Science Review*, 61, pp. 428-445.
- Eisfeld, R. (red.) (2006). *Pluralism: Developments in the Theory and Practice of Democracy*. Opladen, Barbara Budrich Publishers.
- Epstein, L. (1980). *Political Parties in Western Democracies*. New Brunswick, NJ, Transaction Books.
- Eulau, H. (1964). Recollections. In: J.C. Wahlke, H. Eulau, W. Buchanan & L. Ferguson (red.). *The Legislative System. Explorations in Legislative Behavior*. New York, John Wiley and Sons, pp. 79-94.
- Eulau, H., Buchanan, W., Ferguson, L. & Wahlke, J.C. (1959). The Political Socialization of American State Legislators. In: *Midwest Journal of Political Science*, 3, 2, pp. 188-206.
- Field, G.L. & Higley, J. (1980). *Elitism*. London, Routledge & Kegan Paul.
- Fiers, S. (1998). *Partijvoorzitters in België of Le parti, c'est moi? Rolverwachtingen, rolpercepties en rolgedrag van de voorzitters van de politieke partijen in België in de periode 1981-1996*. KULeuven, Afdeling politologie.
- Fiers, S. (2000). *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging. De circulatie onder de Belgische parlementsleden 1946-1995*. Brussel, Paleis der Academiën.
- Fiers, S. (2001). Carrièrepatronen van Belgische parlementsleden in een multi-level omgeving (1979-99). In: *Res Publica*, 43, 1, pp. 171-192.
- Fiers, S., Dumont, P. & Dandoy, R. (2006). Het ministerschap als het ultieme mandaat? De selectie en 'deselectie' van de federale en Vlaamse regeringsleden. In: S. Fiers & H. Reynaert. *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht*. Leuven, Lannoo Campus.
- Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). The Low Countries: From 'Prime Minister' to President-Minister. In: T. Poguntke & P. Webb (red.). *The Presidentialization of*

- Politics. A Comparative Study of Modern Democracies.* New York, Oxford University Press, pp. 128-158.
- Fiers, S. & Reynaert, H. (2006). *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht.* Leuven, Lannoo Campus.
- Fox, R.L. & Lawless, J.L. (2005). To Run or Not to Run for Office: Explaining Nascent Political Ambition. *American Journal of Political Science*, 49,3, pp. 642-659.
- Gallagher, M. (1988). Introduction. In: M. Gallagher & M. Marsh. *Candidate Selection in Comparative Perspective. The Secret Garden of Politics.* London, Sage, pp. 1-19.
- Gaus, H. (1985). *Politiek Biografisch Lexicon. Belgische Ministers en Staatssecretarissen 1960-1980.* Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Greenstein, F. (1968). Political socialization. In: *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, Macmillan-Free Press, pp. 551-555.
- Hague, R., Harrop, M., McCormick, J. (2016). *Comparative Government and Politics. An Introduction.* 10th edition. London, Palgrave, Macmillan.
- Hazan, R.Y. & Rahat, G. (2006). Candidate Selection: Methods and Consequences. In: R.S. Katz & W.J. Crotty (red.). *Handbook of Party Politics.* London: Thousand Oaks, pp. 109-121.
- Hazan, R.Y. & Rahat, G. (2010). *Democracy within Parties: Candidate Selection Methods and their Political Consequences.* Oxford, Oxford University Press.
- Held, D. (1996). *Models of Democracy.* Cambridge, Polity Press.
- Hertz, R. & Imber, J.B. (red.) (1995). *Studying Elites using Qualitative Methods.* California, Sage Publications Inc.
- Heywood, A. (1997). *Politics.* Houndmills, Macmillan.
- Heywood, A. (2000). Key Concepts in Politics. Houndmills, Macmillan.
- Hunter, F. (1953). *Community Power Structure. A Study of Decision Makers.* New York, Anchor Books.
- Huyse, L. (2003). *Over politiek.* Leuven, Van Halewyck.
- Jacob, H. (1962). Initial Recruitment of Elected Officials in the United States – A Model. In: *Journal of Politics*, 24, 4, pp. 703-716.
- Jacobsohn, J.A. (1998). *An Introduction to Political Science.* Belmont, Wadsworth Publishing Company.
- Jordan, G. (1990). The pluralism of pluralism. An anti-theory? In: *Political Studies*, 38, pp. 286-301.
- Katz, R.S. (2001). The Problem of Candidate Selection and Models of Party Democracy. In: *Party Politics* 7, 3, pp. 277-296.
- Katzenstein, P.J. (1985). *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe.* Ithaca, Cornell University Press.
- Kickert, W., Heffen, O. & Thomassen, J. (red.) (2000). *Governance in Modern Society. Effects, Change and Formation of Government Institutions.* Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Kornberg, A. & Thomas, N. (1965). The Political Socialization of National Legislative Elites in the United States and Canada. In: *The Journal of Politics*, 27, 4, pp. 761-775.
- Lasswell, H. (1948). *Power and Personality.* New York: Norton.
- Laswell, H. & Kaplan, A. (1963). *Power and Society. A Framework for Political Inquiry.* New Haven, Yale University Press.
- Lecomte, P. (1989). Comment viennent-ils à la politique? L'engagement des nouvelles recrues du RPR. *Revue Française de Science Politique*, 39,5, pp. 683-699.
- Lehmbruch, G. (1984). Concertation and the Structure of Corporatist Networks. In: J. Goldthorpe (red.). *Order and Conflict in Contemporary Capitalism.* Oxford, Clarendon Press, pp. 60-80.
- Lehmbruch, G. & Schmitter, P. (red.) (1982). *Patterns of Corporatist Policy-making.* Beverly Hills, Sage.
- Levine, M.D. & Hyde, M.S. (1977). Incumbency and the Theory of Political Ambition: A Rational-Choice Model. *The Journal of Politics*, 39,4, pp. 959-983.
- Lindblom, C. (1977). *Politics and Markets. The World's Political-Economic System.* New York, Basic Books.
- Maddens, B., Put, G.-J. & Smulders, J. (2014). *Het DNA van de kandidaten: een doorlichting van de kandidaten voor de Kamerverkiezingen van 1987 tot 2010.* Leuven, Acco.
- Manheim, J., Rich, R. & Willnat, L. (2002). *Empirical Political Analysis. Research Methods in Political Science.* London, Longman.
- Marquand, D. (1988). *The Unprincipled Society.* London, Cape.
- Marsh, D., 't Hart, P. & Tindall, K. (2010). Celebrity Politics: The Politics of the Late Modernity? In: *Political Studies Review*, 8, 3, pp. 322-340.
- Matthews, D.R. (1984). Legislative Recruitment and Legislative Careers. In: *Legislative Studies Quarterly*, 9, 4, pp. 547-585.

- Meisel, J. (1958). *The Myth of the Ruling Class. Gaetano Mosca and the Ruling Elite*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Michels, R. (1925). *Zur Sociologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*. Leipzig, Alfred Kröner Verlag.
- Michels, R. (1958). *Political Parties*. Illinois, Free Press.
- Mills, C.W. (1951). *White collar. The American Middle Classes*. New York, Oxford University Press.
- Mills, C.W. (1956). *The Power Elite*. New York, Oxford University Press.
- Molina, O. & Rhodes, M. (2002). Corporatism. The Past, Present and Future of a Concept. In: *Annual Review of Political Science*, 5, pp. 305-331.
- Moore, R.G. (2003). *Identifying the Ambitious in the Eligibility Pool: The Early Formation of Political Ambition*. Paper prepared for presentation at the 2003 annual meeting of the Midwest Political Science Association, April 2-5, Chicago, Illinois.
- Mosca, G. (1939). *The Ruling Class*. New York, McGraw-Hill.
- Moyser, G. & Wagstaffe, M. (1987). *Research Methods for Elite Studies*. London, Allen & Unwin.
- Norris, P. & Lovenduski, J. (1993). If Only More Candidates Came Forward: Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain. In: *British Journal of Political Science* 23, 3, pp. 373-408.
- Norris, P. (red.) (1997). *Passages to Power. Legislative Recruitment in Advanced Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. (2006). Recruitment. In: Katz, R.S. & Crotty, W. *Handbook of Party Politics*. London, Sage Publications, pp. 89-108.
- Pareto, V. (1902). *Les systèmes socialistes*. Paris, Marcel Giard.
- Pareto, V. (1935). *The Mind and Society*. London, Jonathan Cape. Engelse vertaling van *Trattato di sociologica generale*.
- Parry, G. (1969). *Political Elites*. London, George Allen & Unwin Ltd.
- Patterson, S. & Boynton, G. (1969). Legislative Recruitment in a Civic Culture. In: *Social Science Quarterly*, 50, 2, pp. 243-263.
- Pedersen, M. (1977). The Personal Circulation of a Legislature: The Danish Folketing 1849-1968. In: W. Aydelotte (red.). *The History of Parliamentary Behavior*. Princeton (N.J.), Princeton University Press, pp.63-101.
- Pennings, P. & Hazan, R.Y. (2001). Democratizing Candidate Selection. Causes and Consequences. In: *Party Politics* 7, 3, pp. 267-275.
- Peter, L. & Hull, R. (1969). *The Peter Principle: Why Things Always Go Wrong*. New York: William Morrow and Company.
- Pitkin, H.F. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley, University of California Press.
- Prewitt, K. (1965). Political Socialization and Leadership Selection. In: *The Annals of the American Academy*, 361, pp. 96-111.
- Prewitt, K. (1967). Reviewed article: Ambition and Politics: Political Careers in the United States (by Joseph A. Schlesinger). In: *The American Political Science Review*, 61, 3, pp. 7 67-768.
- Prewitt, K. (1970). *The Recruitment of Political Leaders. A Study of Citizen-Politicians*. Indianapolis, The Bobbs-Merrill Compan.
- Prewitt, K., Eulau, H. & Zisk, B. (1966). Political Socialization and Political Roles. In: *Public Opinion Quarterly*, 30, 4, pp. 569-582.
- Putnam, R.D. (1976). *The Comparative Study of Political Elites*. New Jersey, Prentice Hall Inc.
- Rahat, G. (2007). Candidate Selection: The Choice Before the Choice. In: *Journal of Democracy*, 18, 1, pp. 157-170.
- Rahat, G. & Hazan, R.Y. (2001). Candidate Selection Methods. An Analytical Framework. In: *Party Politics*, 7, 3, pp. 297-322.
- Recchi, E. (1999). Politics as Occupational Choice: Youth Self-Selection for Party Careers in Italy. In: *European Sociological Review*, 15, 1, pp. 107-124.
- Reynaert, H. (1997). Elite als betwist begrip. In: *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 42, 3, pp. 325-339.
- Rohde, D.W. (1979). Risk-Bearing and Progressive Ambition: The Case of Members of the United States House of Representatives. In: *American Journal of Political Science*, 23, 1, pp. 1-26.
- Roskin, M., Cord, R., Medeiros, J. & Jones, W. (2010). *Political Science. An introduction*. 11th ed. Boston, Longman, Pearson.
- Rush, M. (1992). *Politics and Society. An introduction to Political Sociology*. New York, Prentice Hall.
- Schattschneider, E.E. (1942). *Party Government*. New York, Holt, Rinehart and Winston.
- Schmitter, P. (1974). Still the Century of Corporatism? In: *Review of Politics*, 36, pp. 85-131.
- Schmitter, P. & Lehmbruch, G. (red.) (1979). *Trends towards Corporate Intermediation*. Beverly Hills, Sage.

- Schumpeter, J.A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, Unwin.
- Seligman, L. (1961). Political Recruitment and Party Structure, a Case Study. In: *The American Political Science Review*, 55, 1, pp. 77-86.
- Seligman, L. (1972). *Recruiting Political Elites*. New York, General Learning Press.
- Sodaro, M.J. (2004). *Comparative Politics. A Global Introduction*. New York, McGraw-Hill.
- Steyvers, K. (2005). 'From the Many are Chosen the Few': het politieke rekruteringsproces van de Belgische burgemeester. Universiteit Gent, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen.
- Thomas, E. (1971). Political Attitude Congruence between Politically Active Parents and College-Age Children: An Inquiry into Family Political Socialization. In: *Journal of Marriage and the Family*, 33, 2, pp. 375-386.
- Tromp, B. (1995). *De wetenschap der politiek. Verkenningen*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Vanlangenakker, I., Put, G.-J. & Maddens, B. (2010). *Het profiel van de gekozenen bij de federale verkiezingen van 13 juni 2010*. KU Leuven, Centrum voor Politicologie.
- Van Aelst, P. (2014). *De mediatisering van de Vlaamse politiek*. Leuven, Acco.
- Van Liefferinge, H. (2012). *Gezocht: z/d met talent. De rol van familiepolitiseringsproces in het hedendaagse politieke rekruteringsproces*. Zelzate, University Press.
- Wauters, B. (2003). Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003. In: *Res Publica*, 44, 2-3, pp. 401-428.
- Wauters, B., Van Aelst, P., Thijssen, P., Rodenbach, J., Smulders, J., Pilet, J.-B. (2015). Presidentialisering versus personalisering? De daling van het gebruik van de voorkeurstem verklaard. In: Deschouwer, K., Delwit, P., Hooghe, M., Baudewyns, P., Walgrave, S. (red), *De kiezer ontcijferd. Het stemgedrag en de stemmotivaties op 25 mei 2014*. Leuven: Lannoo Campus, pp. 76-95.
- Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (1997). *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*. Antwerpen, Standaard Uitgeverij.
- Woldendorp, J. (2005). *The Polder Model: From Disease to Miracle? Dutch Neo-corporatism 1965-2000*. Amsterdam, Thela Thesis.
- Wynants, P. (2004). Les partis politiques. In: M.-Th. Coenen, S. Govaert & J. Heinen (red.). *L'état de la Belgique. 1989-2004. Quinze années à la charnière du siècle*. Bruxelles, De Boeck & Larcier, pp. 109-203.

Noten

- 1 Met dank aan Hilde Van Liefferinge voor de opmaak van paragrafen 4, 5, 6 en 7.
- 2 "In a hierarchy every employee tends to rise to his level of incompetence." Deze 'wet' werd in 1969 (samen met Hull) geformuleerd door Laurence J. Peter. Een werknemer gaat via promotie naar een steeds hogere functie, maar dat proces stopt als een werknemer niet goed functioneert in de functie die hij na de laatste promotie kreeg, maar waar hij vaak in blijft. Peter stelt dat als dit proces lang genoeg doorgaat, elke werknemer in theorie zijn 'niveau van incompetentie' zal bereiken. Als alle werknemers in een hiërarchie dit niveau bereikt hebben, wordt in die organisatie geen nuttig werk meer verricht.

